

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра права

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В
ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ»**

Студентки групи Пр 01-18
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне і адміністративне право
за спеціальністю 081 Право
денної форми навчання
Омельяненко Євгенії Миколаївни

Допущено до захисту
« ____ » _____ року

Завідувач кафедри права
Шатіло В.А.

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент Шумак І.О.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОРУПЦІЇ	7
1.1. Поняття та сутність корупції	7
1.2. Класифікація видів корупції	16
РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРУПЦІЇ	26
2.1. Антикорупційне законодавство та система антикорупційних органів	26
2.2. Відповідальність за корупційні діяння	36
РОЗДІЛ 3 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	44
3.1 Характеристика адміністративно-правових заходів запобігання та протидії корупції	44
3.2 Досвід зарубіжних країн у протидії корупційним процесам: перспективи впровадження в Україні	54
ВИСНОВКИ	63
РЕЗЮМЕ	67
SUMMARY	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи зумовлена тим, що корупція є об'єктивно існуючим явищем в Україні, яке негативно впливає на економічну, політичну, соціальну, а також правову сферу; підриває престиж держави на міжнародному рівні, що, в свою чергу, позначається на недовірі міжнародних партнерів до державної влади і зменшенні надання фінансової допомоги та сприяє відтоку інвесторів; знижує рівень соціальної захищеності населення, знищує правосвідомість та викликає зубожіння нації. Варто розуміти, що корупція, перш за все, це – хвороба суспільства, яка проникла на всі щаблі «соціальної драбини», починаючи з пересічного громадянина та закінчуючи керманичами української державності. Однак корупція – це також наслідок тенденцій національної політики, економіки та розвитку (або ж навпаки – занепаду) держави. Зазначене свідчить про замкнене корупційне коло, яке можливо розірвати лише за комплексного підходу вирішення цієї проблеми.

Негрунтовне дослідження явища і його аспектів, а також недосконале законодавство мають наслідками неефективне правове регулювання корупції, особливо в органах публічного адміністрування. Оскільки йдеться про постійну тенденцію розвитку корупції, вбачається за необхідне: акцентувати увагу на з'ясуванні правової природи зазначеного явища, переглянути антикорупційне законодавство та порівняти стратегії боротьби з корупцією у зарубіжних країнах.

Небезпека корупції криється у внутрішній дуальності, оскільки її умовно можна поділити на етичні відхилення та правопорушення. Порушення встановленої та/або власної етики свідчить про низький рівень правової культури (незнання, свідоме нехтування, «владна розбещеність»), що є явищем або одноразового прояву (наприклад, внутрішні спонукання, зумовлені скрутним матеріальним становищем), або явищем константним (коли вчинення корупційного правопорушення є пролонгованим, зважаючи на преференції перебування у статусі державного службовця). Ще однією рисою дуальності

корупції є власне її зміст: з одного боку – використання службового становища задля отримання певних привілеїв, з іншого – саме надання таких переваг.

Корупції в цілому, а також її окремим елементам присвячена велика кількість наукових досліджень, включаючи монографії, збірки наукових статей та дисертацій. Відтак цю проблематику досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, як-от:

К. М. Абдієв, П. П. Андрушко, В. В. Астанін, Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, А. В. Білецький, О. Ю. Бусол, В. О. Веклич, Б. В. Волженкіна, Є. В. Вдовиченко, А. Н. Волобуєв, В. М. Гаращук, П. І. Гришаєв, В. К. Євтушевський, О. О Житний, М. І. Камлик, О. М. Костенко, Т. А. Кравченко, В. М. Кудрявцеву, М. Ф. Кузнєцова, О. Г. Кулик, В.В. Лунєєв, С.В. Максимова, М. І. Мельник, М. О. Михальченко, Н. Є. Міняйло, Є. В. Невмержицький, В. І. Попов, І. О. Рєвак, О. В. Романюк, А. В. Савченко, Є. Д. Скулиш, С.Г. Стеценко, М. Ю Тихомиров, А. В. Шведко та інші.

Мета кваліфікаційної роботи – комплексне теоретико-правове дослідження явища корупції, аналіз антикорупційного законодавства України, що встановлює заходи боротьби з нею, а також визначення шляхів подолання корупції з огляду на досвід зарубіжних країн щодо запобігання та протидії корупції.

Зазначена мета обумовлює постановку таких **завдань досліджень**:

- визначити сутність поняття «корупції»;
- розкрити різновиди форм та проявів корупції;
- проаналізувати антикорупційне законодавство України та органи, що здійснюють антикорупційну діяльність;
- встановити види відповідальності за корупційні діяння за різними видами проваджень;
- охарактеризувати адміністративно-правові засоби запобігання корупції;
- з'ясувати методика протидії корупції у зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження, відповідно до обраної теми, є комплекс відносин, пов'язаних зі сферою антикорупційної політики держави.

Предметом дослідження слід вважати правове регулювання запобігання корупції в державних органах управління.

Розкриття предмета дослідження кваліфікаційної роботи і досягнення її мети та поставлених завдань ґрунтуються на **методологічній основі**, що складається із системи сучасних загальнонаукових і спеціальних методів пізнання правових явищ.

Основним базисом дослідження є діалектичний метод пізнання, віднесений до категорії загальнонаукового. Використання зазначеного методу надало змогу дослідити правову природу корупції як у загальнотеоретичних аспектах, так і на практиці, як об'єктивно існуюче явище у розрізі функціонування органів публічного адміністрування, що потребує ефективної протидії та удосконалення заходів запобігання. Такі загальнонаукові емпірико-теоретичні методи як аналіз, синтез, узагальнення також застосовувались під час написання даної роботи.

Із спеціальних методів використано логічний і формально-логічний методи (у підрозділах 1.1 та 2.2 для поглиблення понятійного апарату та визначення правової природи предмета дослідження шляхом уточнення ключових понять «корупція», «корупційне правопорушення», «правопорушення, які пов'язані з корупцією»).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що викладений матеріал, наведені висновки можуть бути використані в науково-дослідній та правотворчій діяльності.

У науково-дослідній сфері результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані для подальших наукових розробок.

При написанні кваліфікаційної роботи були використані чинні акти законодавства України, ратифіковані міжнародні акти, узагальнена судова практика, навчальні посібники, наукові праці вчених (статті, монографії, дисертації), матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, огляди

та методичні рекомендації незалежних організацій, результати соціальних опитувань, що розкривають мету та завдання теми.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох взаємопов'язаних між собою розділів, що містять шість підрозділів, висновків, резюме державною (українською) мовою та мовою міжнародного спілкування (англійською). В кінці роботи наводиться бібліографічний список використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 74 сторінки, з яких – 66 сторінок основної частини та 6 сторінок використаної літератури. Список використаних джерел містить 60 джерел.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОРУПЦІЇ

1.1. Поняття та сутність корупції

Термін «корупція» відповідно до енциклопедично-довідкових джерел має латинське походження: *corrumpere*, що означає «псувати, підробляти, знищувати, припиняти» та *corruptio* «підкуп, продажність». Зазначена генеза дає можливість переконатися, що явище корупції (у тій чи іншій формі) було відомо суспільству ще з давніх часів. Якщо вдаватися у історію походження зазначеного явища, то можна припустити, що перше корупційне діяння було вчинене за часів первіснообщинного ладу, коли кожна статево-вікова група мала свій особливий статус. На мою думку, незважаючи на спосіб існування, що передбачав колективізм у всіх сферах життєдіяльності родів та племен, саме привілейований статус окремих членів племені був поштовхом до зародження ідей щодо так званих приватних інтересів (всупереч усталеним колективним), які могли бути задоволені виключно за рахунок переваг власного положення в ієрархії роду чи племені. Найдавніші письмові згадки щодо корупції сягають часів Стародавнього Вавилону. Велика кількість вчених зі світовим ім'ям досліджували зазначене явище, серед яких можна виокремити Аристотеля, Платона, Дж. Локка, Т. Гоббса, Н. Макіавеллі та Ш. Монтеск'є. В епоху Відродження, яка проголошувала принцип гуманізму та гідності, корупція розглядалась як етична проблема, за часів піднесення природного натуралізму – як прояв людської індивідуальності, що має природне походження та органічно існує у суспільстві. На сучасному етапі становлення людства корупція розглядається як негативне, антисоціальне та деструктивне явище.

Таким чином, можна дійти висновку, що корупція формувалась паралельно із розвитком суспільства.

Природа корупції ускладнює встановлення універсального для будь-якої сфери суспільного життя єдиного визначення згаданого поняття. Існує велика кількість методологічної різноманітності щодо підходів розуміння корупції, що зумовлює багатозначність трактування зазначеного поняття. Великого значення (особливо для правотворчої та правозастосовчої діяльності) набуває принцип змістової визначеності, що означає наявність гарантій доступності й світоглядної сприйнятливості юридичної інформації для всіх суб'єктів права [1, с.181]. Формування поняття (концепту), як логічного результату тривалого процесу розвитку пізнання, здійснюється двома способами: офіційним та доктринальним. Офіційний підхід ґрунтується на юридичній силі нормативно-правових актів, міжнародних документах тощо. В свою чергу доктринальний базується на дослідженнях вчених у певній галузі.

Існує низка міжнародно-правових актів, які за змістом поширюються на суспільні відносини, пов'язані з корупцією, проте не містять відповідної дефініції. Наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції зазначає терміни та положення, необхідні для розуміння механізмів протидії корупції, не розтлумачуючи натомість необхідне поняття [2]. Дещо схожа ситуація у іншому міжнародному акті. Є нормативне зазначення проявів корупції (в даному випадку) у розрізі кримінального права, але повна відсутність понятійного апарату зазначеного терміну спостерігається у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) [3]. Варто зазначити, що відсутність чітко закріплених правових визначень є досить поширеною, особливо у країнах-членах Європейського Союзу, і може бути охарактеризована як «гнучкість правових норм». З одного боку діє принцип верховенства закону (підпорядкування «букві закону», в даному випадку закріпленій правовій дефініції), а з іншого – принцип верховенства права (ситуативна справедливість). Слушною вбачається думка В. М. Трепака: «Цілковита визначеність поняття «корупція» в міжнародно-правових актах може бути навіть небажаною: встановлення меж обсягу та змісту таких понять позбавляє право можливості легко пристосовуватися до національних умов» [1,

с. 185]. Доцільно зауважити, що у кожній країні свій рівень сприйняття корупції та своє нормативно визначене поняття, тобто корупційне діяння, яке визнається протиправним та має наслідком відповідальність в одній державі, не буде мати юридичного значення для іншої. Одним з міжнародних актів, де закріплено поняття «корупція», є Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Стаття 2 зазначеної Конвенції встановлює, що «корупція» означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [4].

Вищезазначені міжнародні акти у антикорупційній сфері Україна ратифікувала, визнавши їх частиною національного законодавства, однак юридично закріпила своє трактування. Так, Закон України «Про запобігання корупції» встановлює, що корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [5]. Наявність формального визначення у спеціальному законі, що регламентує сферу суспільних відносин, пов'язану із корупцією є доцільним, оскільки окреслює межі та обсяги діянь за які суб'єкти, що їх вчиняють, невідворотно несуть відповідальність згідно із законодавством. Однак зазначене визначення є недосконалим, оскільки не акцентує увагу на ті суспільні відносини, що існують у зазначеній сфері, але не знайшли своєї юридичної регламентації. Також існує думка, що дане визначення було створене виключно для цілей Закону України «Про запобігання корупції» не

відображаючи реальні обсяги корупції в органах державної влади. В свою чергу, Кодекс України про адміністративні правопорушення містить лише перелік складів правопорушень, за які настає адміністративна відповідальність, оминаючи увагою сам термін «корупція» та оперує поняттям «адміністративні правопорушення, які пов'язані з корупцією», Кримінальний кодекс України також не визначає дане поняття, а ряд суспільно-небезпечних діянь, які мають ознаки корупції, кваліфікуються як такі, за вчинення яких передбачено кримінальну відповідальність та визначені терміном «корупційний злочин» [6].

Другий підхід, доктринальний, він же науковий, передбачає тлумачення поняття на основі думок вчених та наукових робіт найавторитетніших дослідників з цієї сфери права, як джерело, що здійснює вплив на правотворчу та правозастосовчу практику, а також виступає своєрідною квінтесенцією пізнання об'єктивної дійсності через призму суб'єктивного сприйняття. Таким чином, доктрина є комплексною моделлю політико-правової діяльності та правового регулювання, яка органічно втілює у собі правові звичаї та традиції, правосвідомість та правову культуру в цілому.

Оскільки явище корупції пронизує майже всі сфери суспільства, то велика кількість вчених різної наукової спеціальності розглядають це поняття з боку своєї фахової приналежності. Вчені-економісти, зазначаючи негативний вплив корупції перш за все на економіку країни, розтлумачують корупцію як показник неефективності державних інституцій у сфері економіки. Це має безпосереднє відношення до недоброчесних представників бізнесу, які взаємодіють з державними органами, набуваючи переваг та привілеїв шляхом вчинення незаконних дій як зі свого боку, так і з боку посадових осіб відповідних органів публічної влади. Узагальнену позицію науковців, які досліджували поняття корупції в межах економічної теорії, визначено таким чином: корупція є продажем державними службовцями державної власності в приватних цілях, що є не просто функцією сукупності ресурсів, витрачених на нагляд і переслідування, а функцією відносин між державою та приватним сектором [1, с. 188]. Менеджмент, як галузь знань про управління соціально-

економічними відносинами, у питаннях щодо корупції акцентує увагу на відносинах, побудованих на принципі субординації, де важливу роль відіграє місце індивідуума у ієрархії, особливо гостро – щодо статусу номенклатури, яка у переважній кількості випадків зловживає службовим положенням задля своїх корисливих намірів. У теорії управління корупцію тлумачать як порушення або руйнування нормального, нормативного, закріпленого в Конституції, законах та інших нормативних документах, державного або муніципального управління, що нерідко призводить до системної неефективності управління внаслідок того, що особисті чи корпоративні інтереси починають домінувати над державними та громадськими [1, с. 188]. Суспільство є соціальною системою організованої сукупності груп, класів, а також окремих індивідуумів, яких об'єднують певні взаємовідносини, які складаються внаслідок реалізації особистих потреб кожного. Можна сказати, що осередком корупції є саме суспільство, оскільки корупція є нічим іншим, як наслідком занепаду громадської моралі. Як об'єкт дослідження соціології (науки про суспільство) корупція усвідомлюється як форма соціальних відносин, передбачає аналіз її як форми взаємодії суб'єктів, що володіють різним обсягом ресурсів у межах різноманітних інститутів як нормативних систем [1, с.188]. Однією з перших спроб тлумачення поняття «корупції» стало визначення, запропоноване фундаментальним словником української мови, яке вирізнялося лаконічністю, звертаючи увагу більше на проявах (діяннях), аніж природі самого явища. Так, «корупція - підкупність, продажність урядовців і громадських діячів» [7, с. 302]. Наука юриспруденція розглядає корупцію як вчинення протиправних, незаконних діянь (дій чи бездіяльності). Юристи-теоретики пропонують розглядати корупцію у широкому та у вузькому сенсі. А.В. Кузьмін чітко позначає два розуміння поняття корупції: широке розуміння, яке містить у собі як підкуп у всіх галузях права та управління (державний, муніципальний, приватний), так і посадові злочини, які вчиняються з корисливих мотивів; вузьке розуміння корупції – це підкуп у всіх його різновидах, а також (з певною часткою умовності) його провокація [8, с. 137].

Переважна кількість вчених-юристів при тлумаченні поняття «корупція» акцентують увагу на отриманні матеріальних (збагачення тощо) та нематеріальних благ (переваг, преференцій, задоволення власних, а також інтересів третіх осіб) державними службовцями шляхом вчинення певних дій, у межах наданих їм повноважень, шляхом їх зловживання. З приводу цього влучно висловився у свій час Н. Макіавеллі, який зазначав, що «корупція – це використання публічних можливостей у приватних інтересах» [9]. Існує й такий підхід, який характеризує поняття «корупцію», вказуючи не лише особу, наділену державною владою, а й іншу сторону, ту, що пропонує хабар. Частіше ними виступають недоброчесні бізнесмени та злочинні організації. Підкреслюючи точку зору, що корупційну ситуацію створюють дві сторони: той, хто «бере», і той, хто «пропонує», корупцію вчені представляють як соціальне явище, що визначається протиправними діями як державних службовців, так і пересічних громадян, готових дати хабар [10, с. 66].

Таким чином, корупція – це негативне соціально-правове явище, яке може виникати між двома сторонами, тією, яка наділена владними чи управлінськими повноваженнями і є представником державної влади та стороною, яка у власних цілях хоче використати переваги та привілеї іншої сторони; або ж може виникати в односторонньому порядку, який передбачає злочинне використання своїх посадових прав та можливостей з метою покращення матеріального стану, а також отримання нематеріальних прав, що призводить до зниження ефективності управління, занепаду етики та морального розбещення особистості. Варто зауважити, що у двох наведених випадках проявляється сутність корупції, а саме: суб'єкт корупційних діянь задовольняє власний інтерес чи інтереси третіх осіб шляхом неправомірного використання владних повноважень, які належать йому за законом. Більш детально правову природу можна відобразити у наступних пунктах:

- соціальна обумовленість;
- своя «ціна», яку платить суспільство за її існування;
- негативний вплив на всі сфери суспільного життя;

- транснаціональний характер;
- економічні, політичні, правові, психологічні та моральні аспекти;
- здатність постійно пристосовуватися до нових реалій життя [9].

Соціальна обумовленість передбачає той факт, що корупція формується у суспільстві. Порушуючи законний порядок у суспільстві, корупція спотворює соціальні відносини, що в свою чергу відображається на злочинній самовпевненості представників державної влади, які, продовжуючи вчиняти корупційні діяння, знижують рівень довіри до себе та обумовлюючи функціонування корупції й на побутовому рівні. Тобто соціально неприйнятне діяння перетворюється на принцип діяльності державної влади та спосіб життя членів суспільства. Спотворення громадської свідомості має наслідком психологічну установку на виключно протиправні способи вирішення проблем.

Щодо «ціннісної вартості» корупції, то вона означає те, що суспільство, в якому високий рівень корупції, зазвичай має платити за корупційні діяння своїми податками, невиплаченими заробітними платами і пенсіями, низьким рівнем соціального життя.

Корупція – явище багатогранне, тому може виникати у будь-якій сфері життя: правовій, політичній, особливо – економічній, охорони здоров'я, освітній і т.д.

Транснаціональний характер передбачає існування мережі міжнародної злочинності, пов'язаної з корупційними діяннями. Суб'єктами транснаціональної корупції можуть бути як злочинні угруповання, так і голови держав.

Явище корупції, оскільки функціонує майже у всіх сферах суспільства, зачіпає й усі аспекти його діяльності. Економічні кризи, як причини появи; бюрократія та політичні інтриги, як усталені норми функціонування державного апарату; правові норми, які не є досконалими, оскільки механізми протидії виявляються нездатними подолати корупцію; психологічно-моральні аспекти впливають з рівня правової свідомості та культури населення країни.

Корупція як ніщо інше має високий рівень адаптації при сприятливій ситуації для її подальшого розвитку (та несприятливій для суспільства в цілому). Можна лише припустити, що наразі не існує жодної сфери суспільного життя, де б не була задіяна корупція.

Щоб визначити більш детально зміст корупції необхідно звернутися до елементів її характеристики, а саме: ознак, причин та наслідків.

Існують наступні ознаки, притаманні явищу корупції, які впливають з його сутності:

- комплексне соціальне явище, а не сукупність однакових правопорушень;
- системність (оскільки корупція – це не одноразовий випадок отримання неправомірної вигоди державним службовцем);
- негативний вплив на якість соціального управління;
- різноманітні форми прояву: підкуп, розкрадання, непотизм, зловживання або перевищення меж владних повноважень, отримання неправомірної вигоди тощо;
- діяння, вчинені за винагороду, прямо пов'язані із виконанням посадових осіб службових обов'язків.

Серед причин, які сприяють розвитку корупції, варто вказати: труднощі подолання спадку тоталітарного періоду; економічний занепад і політична нестабільність; нерозвиненість і недосконалість законодавства; неефективність інститутів влади; слабкість громадянського суспільства, відрив суспільства від влади; неукоріненість демократичних політичних традицій [9]. Доцільно зазначити, що вказані причини створюють замкнуте коло корупції, оскільки вони є наслідками проблем (політичних, економічних та соціальних), які створюють сприятливі умови для розвитку корупції, і в той же час корупція може загострювати вже існуючі труднощі, тобто ставати каталізатором їх подальшого зростання.

Окремої уваги потребують причини, притаманні для корупції на теренах України, які є уточненням раніше зазначених або ж їх доповненням. Серед

специфічних українських проблем наразі є: слабкість судової системи; нерозвиненість правової свідомості населення; звична орієнтованість правоохоронних органів та їх представників на захист виключно «інтересів держави» і «загальнонародної власності»; традиція підпорядкування чиновників не закону, а інструкції та начальнику [9]. Слабкість судової системи характеризується відсутністю кваліфікованих кадрів, низьким рівнем довіри населення до правосуддя, відсутністю виконань судових рішень, неефективними судовими реформами. Корені низької правосвідомості України сягають радянських часів, коли панували комуністична ідеологія та «партійне право», а також низький рівень просвітництва українців щодо правової науки. Ризикованою, але об'єктивною є думка, що правоохоронні органи України незалежні виключно де-юре, коли де-факто підпорядковані керманічам української державності, відповідно права та інтереси пересічних громадян будуть обмежуватися на користь номенклатури. Історично склалось, що бюрократичний режим нехтує не лише принципами верховенства права, а й принципами законності. Якщо за часів прийняття незалежності Україною державою керували вихідці з кримінальних угруповань, які звикли діяти «за поняттями», то наразі бюрократія складається із олігархів, які так чи інакше пов'язані з кримінальним середовищем, проте сприяють процвітанню економічної корупції.

Наслідки корупційних діянь можна розподілити на три великі групи: економічні, політичні та соціальні.

Серед економічних наслідків превалюють недоцільне використання та розкрадання бюджетних коштів, підвищення цін, наявність нездорової конкуренції, тобто монополія, поширення корупції в неурядових інституціях та розширення тіньової економіки, яка виявляється у використанні державної власності окремими особами або групами осіб у корисливих цілях та інтересах. До політичних наслідків можна віднести повне відхилення від стратегії загальнонаціонального розвитку на користь правлячої еліти (в даному випадку цим класом є олігархи), тотальна недовіра до влади, сумнівна репутація

держави у міжнародному просторі, деградація демократичних інститутів. Соціальні наслідки корупції можна охарактеризувати падінням престижу інституту права, оскільки громадяни не відчують себе захищеними перед власною державою, поширенням організованої злочинності, збіднінням населення та зростанням майнової нерівності.

Отже, підбиваючи підсумки, варто зазначити, що не існує унікального терміну «корупція». Причинами цього є різні підходи до трактування: залежно від сфери суспільного життя, залежно від наукового спрямування та залежно від загальних чи специфічних рис корупції. Корупція – це складне та багатокомпонентне соціальне явище, яке містить у собі юридичні, економічні та морально-етичні аспекти. Вона існує в усіх сферах суспільного життя та стосується інтересів всіх членів суспільства, незалежно від їх класів, груп та прошарків. Варто зазначити, що це протиправна діяльність, яка взаємопов'язана із суб'єктами владних повноважень з однієї сторони та з особою, яка добровільно вступила у змову. Корупції притаманні свої ознаки, причини та наслідки. Сутністю ж визнається задоволення власних інтересів чи інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання владних повноважень особою – суб'єктом владних повноважень.

1.2. Класифікація видів корупції

Подібно еволюції державності відбувався процес формування, перетворення та адаптації до новостворених умов і корупції. Існує декілька моделей розвитку корупції відповідно до правових звичаїв, національних традицій, ментальності, а також географічних позначень у певних країн світу. Зокрема науковці виокремлюють наступні моделі: азіатська (традиційна), африканська, латиноамериканська, європейська, колишніх країн соціалістичного табору та локалізована.

Корупційні відносини згідно з азіатською (традиційною) моделлю тісно переплітаються зі звичаями та культурою суспільства, заглиблюючись в усі види правовідносин: сімейні, земельні, корпоративні тощо. Вони носять

тотальний характер, оскільки держава контролює всі сторони життя суспільства, включаючи приватну, що, в свою чергу, було притаманно СРСР. Не тільки будь-яка послуга, але навіть просте виконання чиновником своїх посадових обов'язків неможливе без відповідної винагороди, а нездатність або небажання дати належний хабар сприймається в такому суспільстві як ознака неспроможності особи вирішити свої проблеми [10, с. 76]. Таким чином, можна сказати, що надання або отримання неправомірної вигоди є своєрідним звичаєм, яке навіть не визнається за злочин, а є суспільно прийнятим явищем. У Центральній Азії ця схема виконує функцію альтернативного соціального ліфта, оскільки цілком публічному табелю про ранги відповідає негласна шкала їх вартості, що відповідає посаді доходів і відрахувань [10, с.76]. Однак витрати державного службовця повинні суворо відповідати його матеріальному становищу, оскільки у разі невідповідності можуть настати несприятливі наслідки (в Китаї, наприклад, за одержання неправомірної вигоди у значних розмірах передбачена смертна кара). Усе це зрештою сприяє стабільності владної вертикалі, оскільки зміна гравців не змінює правил гри [10, с. 76].

Африканська модель корупції передбачає панування групи економічних кланів над офіційною владою, яка продалась. Економічні клани домовляються між собою заради підвищення шансів свого існування у країні. Для цієї моделі характерні оманливі демократичні процедури, примітивна економіка, яка покликана задовольняти лише першочергові потреби населення, але при цьому забезпечуючи у повному обсязі інтереси певної олігархічної групи. Перехід до цієї моделі можливий за таких умов: політична влада в країні залишається неконсолідованою, фінансово-бюрократичні групи під впливом інстинкту самозбереження припиняють своє існування і домовляються; формується олігархічний консенсус між консолідованими, фінансово-бюрократичними групами і частиною політичної еліти [10, с.77].

Країни Латинської Америки відомі тим, що проблема корупції розглядається як пряма загроза національній безпеці, а тому потребує постійної уваги та нагального вирішення. Високий рівень корумпованості держав впливає

на розповсюдження наркотрафіку та зростання організованої злочинності, які через свою поширеність набувають ознак прийнятої в суспільстві норми. Латиноамериканська модель передбачає домінування криміналізованих груп (особливо – міжнародні злочинні угруповання) та тіньового сектора над урядом. Влада при цьому вимушено втягнута в жорстке пряме протистояння з мафією, яке створює «державу в державі» [10, с.77].

Європейську модель можна охарактеризувати як зразкову, оскільки для неї характерним є низький рівень корумпованості, хоча як виключення з правил допускається наявність деякої кількості гучних скандалів, пов'язаних з корупцією. Таких результатів країни Європи досягли не в останню чергу завдяки високому рівню правової культури та сприйнятті корупції як аномалії, яка шкодить суспільству та комплексу заходів, які направлені на запобігання та протидію корупції та провадяться у різних сферах життя суспільства.

Корупція країн колишнього соціалістичного табору (корупція за суспільним договором) полягає в утриманні державних кадрів за рахунок бюджетних коштів, тобто значного грошового забезпечення, при цьому не звертаючи увагу на неправомірні вигоди, які отримують службовці за фактично виконання своїх обов'язків. Небезпека подібної ситуації полягає в тому, що навіть після значного збільшення офіційної грошової винагороди бажання і звичка до «подяки» від пацієнтів, учнів та інших, нікуди, як правило, не зникне [10, с. 78].

Ознаки локалізованої моделі корупції випливають з її назви. Тобто це одиничні випадки вчинення корупційних діянь, однак вони не є поширеним явищем у суспільстві. Але при цьому є певні сфери економічних або політичних відносин, де відносно вузький прошарок чиновників, що приймають рішення, і бізнесменів, які залежні від цих рішень, намагаються знайти спільну мову за допомогою грошових винагород [10, с.79]. Локалізована корупція притаманна для країн, де більша частина суспільства налаштована негативно щодо корупційних діянь, інколи це навіть зразкові країни з досить низьким рівнем корумпованості. Яскравими прикладами подібних проявів корупції є Японія і

Сінгапур, де за допомогою «драконівських» заходів уряду вдалося скоротити загальний рівень корупції в суспільстві, відгородивши від них вищих чиновників і великий бізнес [10, с.79].

Наведені вище характеристики моделей корупції дали змогу визначити модель, притаманну для України, а саме: модель корупції за суспільним договором (оскільки Україна досить довгий час була частиною СРСР) з елементами традиційної моделі (пережитки радянського минулого).

Класифікація корупції здійснюється за багатьма ознаками, критеріями та формами проявів.

За рангом державного службовця корупція поділяється на чотири групи:

- «високорівнева» («елітарна», «можновладна»);
- в середніх ешелонах влади (обласного рівня);
- «низова» (дрібного чиновництва);
- «від злиднів».

«Елітарна» корупція характерна для службових осіб вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової гілки влади). Як правило, вона характеризується високим соціальним становищем суб'єктів її здійснення (керівники); витонченими інтелектуальними способами їхніх дій; завеликими матеріальними, моральними і фізичними збитками (поєднана з прийняттям рішень, які дорого коштують, – формули законів, державні замовлення, зміна форм власності); виключною латентністю посягань [10, с. 83]. Цей рівень корупції є наймогутнішим та найвпливовішим, оскільки його представники займають перші місця у керуванні державою у будь-яких сферах суспільного життя шляхом створення корупційних мереж та корупційних схем.

До основних форм «високорівневої» корупції слід віднести:

- корупційний лобізм;
- корупційний протекціонізм і фаворитизм;
- таємні внески на політичні цілі, внески на вибори з наступними «дивідендами» у вигляді високих державних посад;

- перехід державних посадових осіб на керівні посади комерційних структур, які вони, перебуваючи при владі, підтримували за державний рахунок;
- поєднання державної служби з комерційною діяльністю;
- роздавання податкових пільг;
- надання монополії щодо певного виду комерційної діяльності;
- перешкода в отриманні спеціальних дозволів, ліцензій на зайняття певними видами діяльності (так званий «державний рекет», або торгівля дискреційною владою);
- призначення на відповідальні державні посади тощо [11, с. 3].

Варто розрізняти цивілізований лобізм та корупційний лобізм. Лобіювання – це практика посередництва між суспільством, владою та бізнесом, метою якого є досягнення певного рішення, головними ознаками якого є відкритість, правовий характер, формалізм та професіоналізм. Корупційний лобізм полягає у «проштовхуванні» шляхом прийняття нормативних та інших актів у всіх гілках влади, органах місцевого самоврядування, потрібних окремим кланам, бізнес-групам рішень, які часто суперечать інтересам і нації, чинному законодавству, або зміни редакції нормативних актів не на користь інтересам держави та суспільства [11, с. 5].

Корупційний протекціонізм виявляється у протегуванні окремих компаній та осіб з боку правління, а фаворитизм – це корупційний прояв заступництва, заснований на тривалих соціальних зв'язках.

Щодо корупційної монополії на комерційну діяльність, то в Україні з 2016 року діє адвокатська монополія, введена в дію завдяки внесенням змін до Конституції України.

Корупція обласного рівня майже тотожна корупції «елітарній». У зв'язку з меншим рівнем повноважень відрізняється меншими можливостями корупціонерів обласного рівня використовувати державну власність у своїх особистих цілях: тут менші фінансові потоки, менша кількість великих об'єктів державної власності, обмежені й владні повноваження чиновництва [11, с.3].

«Низова» корупція поширена на нижньому рівні влади та пов'язана з постійною взаємодією чиновників і громадян, серед яких можна згадати дозвільно-ліцензійну сферу, контрольно-наглядову діяльність, житлово-комунальне обслуговування населення тощо. Дрібна управлінська (низова) корупція має свою кількісну та якісну характеристику (ознаки):

1) це місцевий локальний рівень (рівень муніципальної влади), де не вирішуються питання глобального, довгострокового характеру;

2) об'єктом корупції у даному випадку є задоволення «поточних» потреб громадянина владно-політичного характеру (отримання довідки, фінансової допомоги, поставлення на облік, відкриття власної справи тощо) [11, с.4].

Корупція «від злиднів» є особливим видом корупційних діянь, оскільки вчиняється зазвичай дрібним чиновництвом ситуативно або «за матеріальною потребою», тобто не на постійній основі, що дає змогу припустити, що діяння може бути повторно і не скоєне, оскільки всі потреби були задоволені, хоча існують й виключення.

Спираючись на дослідження кримінологів, за цільовою направленістю корупцію розподіляють на політичну та економічну.

Розвиток політичної корупції може призвести до неконтрольованої політичної ситуації в країні, становить загрозу демократичним інститутам і балансу гілок влади [10, с. 83]. Політична корупція найяскравіше проявляється у формі зловживання владою. Їй притаманні три основні ознаки, що вирізняють її від інших видів корупції: статусом суб'єкта корупційного правопорушення, цілеспрямованістю та вмотивованістю протиправної діяльності, а також характером наслідків. Вважається, що будь-які корупційні дії, вчинені представником державної влади або місцевого самоврядування мають політичне підґрунтя. Особливість політичної корупції вбачається також і в тому, що вона може бути як у формі «низової» корупції – хабар за реєстрацію підприємства, так і в формі «верхівної» – використання адміністративного ресурсу для отримання «потрібного» результату виборів [10, с. 83].

Економічна корупція має наслідком занепад національного народного господарства, посиленню майнової нерівності та збідніння мас населення. Шкоду, заподіяну корупцією у сфері економіки, можна визначити, оцінивши підвищення вартості економічних угод. Таким чином, спостерігається зниження регулятивної діяльності відповідних органів державної влади та зменшення ефективності ринкових інститутів. Деякими вченими, наприклад М. Горним, цей вид корупції називається «захоплення бізнесу», а саме: встановлення чиновниками неправового контролю над бізнесом з метою отримання адміністративної ренти (чиновники використовують адміністративний ресурс для тиску на компанії) [10, с. 84].

Зазвичай захоплення бізнесу реалізується в таких формах:

- боротьба органів влади за блокуючі або контрольні пакети акцій;
- участь чиновників в управлінні компаніями з частками обласної або муніципальної власності (ця і попередня форми захоплення економіки в деяких країнах СНД «благословенні» законом);
- створення податкових і подібних пільг «своїм» фірмам;
- участь чиновників у боротьбі за власність на боці «своїх» фірм;
- участь органів влади в штучних банкрутствах для перехоплення власності на користь «своїх» фірм;
- створення штучних монополій для «своїх» фірм;
- нав'язування чиновниками своїх людей на роботу для управління фірмами;
- протекціонізм «своїм» або підконтрольним фірмам;
- розстановка на керівні посади в приватних фірмах чиновників або їх родичів (ця форма дуже поширена в СНД);
- тиск з боку чиновників з метою змусити вибрати «потрібних» постачальників або замовників продукції [12].

Наступним критерієм класифікації корупції є фактори, що впливають на бюрократичну систему. Так, корупція може бути екзогенною (зумовлена

зовнішнім впливом на бюрократичну систему) та ендогенною (навмисно створена всередині бюрократичного апарату його ж представниками).

Екзогенна корупція, в свою чергу, поділяється на адміністративну та ділову. Адміністративна корупція виявляється в умисному спотворенню процесу виконання існуючих законів, правил з метою надання переваг зацікавленим особам [10, с. 81]. Підвидом адміністративної корупції є так звана побутова корупція, в якій клієнтами виступають пересічні громадяни, які взаємодіють з владою (наприклад, корупція у державних навчальних закладах, медичних установах, відділах поліції тощо).

Наслідком взаємодії влади та бізнесу беззаперечно є ділова корупція, яка розвивалась паралельно із процесом змін в управлінні фінансами. Сторонами таких корупційних відносин є посадові особи та представники бізнесу або будь-яких організацій, які не наділені владними повноваженнями як представники органів публічного адміністрування.

Різновидом ділової корупції є такий особливий як «полонення» або ж «захоплення держави». «Полонення держави» як різновид корупції у світовій практиці розглядається як діяльність окремих осіб, груп або фірм як у державному, так і в приватному секторах з метою впливу на формування законів, законодавчих актів та інших інструментів державної політики [10, с. 84]. Зміст цього виду корупції полягає у встановленні чиновництвом над бізнесом неправового контролю (лобізм в органах державної влади, встановлення корупційного контролю над політичними партіями, купівля рішень органів виконавчої влади на власну користь або на користь третіх осіб). Термін *state capture* вперше стало відомо широкому загалу завдяки Дж. Хеллмену, який використав його у політико-економічному контексті задля опису постсоціалістичних держав [13].

Ендогенна корупція має поділ на три види: горизонтальна корупція; вертикальна корупція; змішана корупція. Горизонтальна корупція: у змові приймають участь агенти – суб'єкти владних відносин, які не знаходяться один з одним у принципал-агентських відносинах [14]. Залежно від рівня (рангу)

посадової особи, що приймає рішення у корупційній угоді, та масштабів рішення, яке приймається, цей вид поділяється на низову та верхівну корупцію. Наприклад, якщо заступник міністра використовує непотизм, але не на високу посаду у міністерстві, то матиме місце низова корупція, а якщо чиновник низького рангу а отримання неправомірної вигоди посприяє на результат великого державного тендеру, що в даному випадку, характеризується як верхівна корупція.

Поняття вертикальної корупції синонімічно відображає поняття «корупційної субординації». Як відомо, субординація передбачає відносини між особами, які, хоча й знаходяться на різних рівнях, проте належать до одного ланцюга ієрархії; та особа, що має нижчий ранг або посаду, завжди буде підпорядкована особі з вищим рангом або посадою. Іншими словами, вертикальна корупція передбачає взаємодію клієнта та агента, які одночасно перебувають у агентських відносинах або безпосередньо, або опосередковано (наприклад, надання неправомірної вигоди чиновником у власній організації).

Відштовхуючись від вектора вчинення корупційного правопорушення, вертикальна корупція поділяється на низхідну та висхідну. Висхідна корупція передбачає всі випадки, пов'язані із передачею корупційного доходу посадовою особою вищестоящому керівнику. Вчиняється це із розрахунку на збереження функціональності корупційної схеми та лояльності у майбутньому керівництва, оскільки саме воно є відповідальним за контроль осіб, що мають нижчі ранги, або є «бенефіціарним власником» корупційної схеми. Визначити низхідну корупцію дещо складніше. Вона має місце у тих випадках, коли вищестояща посадова особа використовує свій статус задля власних корисливих цілей щодо утримання влади (наприклад, обіцянка підлеглому підвищення).

Змішана корупція, як випливає з назви, є результатом злиття двох попередніх видів та яскраво демонструє діяльність груп корупціонерів, які об'єднані корисливими мотивами на довгостроковий термін.

Інші критерії класифікації є менш специфічними та позначають найбільш загальні ознаки. Наприклад, за гілкою влади існують корупція: чиновництва у сфері законодавчої влади, в органах виконавчої влади, в органах судової влади, правоохоронних та контрольно-наглядових органів. А за часом вчинення корупція може бути ситуативна або на постійній основі.

Підсумовуючи результати дослідження цього підрозділу, було визначено, що існує декілька моделей формування корупції, залежно від історичних процесів, особливостей менталітету та традицій; серед них: азіатська, африканська, латиноамериканська, європейська, локалізована та країн колишнього соціалістичного табору. Зазначено, що корупція в Україні має змішаний тип азіатської та «соціалістичної» з превалюючими ознаками останньої. Було виявлено, що існує невичерпна кількість класифікуючи критеріїв, що свідчить про багатогранність та комплексність корупції, як об'єктивно існуючого явища. Власне класифікація дає змогу розглянути корупцію з різних сторін, враховуючи різні фактори, та поглибити її розуміння, що посприяло подальшим дослідженням.

Узагальнюючи результати першого розділу, варто вказати, що враховуючи можливість використання різних підходів щодо тлумачення терміну «корупція», на даний момент не існує єдиного визначення, однак це не створює проблему розуміння цього поняття, проте наповнення існуючої дефініції всіма притаманними їй ознаками, значно розширить межі предмету та дасть можливість зорієнтуватись у сфері застосування нормативно-правових норм. Корупція – це складне, комплексне та багатoelementне соціальне явище, яке пронизує усі сфери суспільного життя; його сутність виявляється у задоволенні власного інтересу чи інтересу третіх осіб шляхом неправомірного використання владних повноважень суб'єктом корупційних діянь, які належать йому за законом; має свої ознаки, причини виникнення та негативні наслідки.. Класифікація видів корупції, як система угруповання відповідно до певних ознак, дозволила охарактеризувати багатогранність корупції у її проявах та підтвердити її «паразитовання» на всіх рівнях суспільного життя.

РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРУПЦІЇ

2.1. Антикорупційне законодавство та система антикорупційних органів

Ефективне реформування системи законодавства у сфері запобігання та протидії корупції є одним з концептів запоруки успіху функціонування держави. Задля досягнення позитивних результатів вбачається необхідність у ґрунтовому дослідженні причин виникнення явищ, детальний аналіз стану розробленості проблеми та досконале втілення методик на законодавчому рівні. Сучасна державна правова політика має відображати реальний стан корупції у країні та чітко визначити вектори, направлені на мінімізацію негативного впливу корупції на, перш за все, державний апарат та суспільство в цілому. Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави [15].

Антикорупційне законодавство України складається з міжнародних актів, ратифікованих Верховною Радою України, та власне національних нормативно-правових актів.

Міжнародне законодавство представлене наступними документами:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції;
- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією;
- Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією;
- Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції була ратифікована Україною 18.10.2006 року. Відповідно до ст. 1 зазначеної Конвенції її цілями є: сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [2].

Відповідними статтями були врегульовані питання щодо: органів із запобігання та протидії корупції; кодексу поведінки державних посадових осіб; державних закупівель й управління державними фінансами; впровадження процедур та правил, які покликані забезпечити доступ до інформації, яка стосується державного управління; введення заходів, які мають зміцнити чесність та непідкупність представників судової влади та органів прокуратури, а також запобігти розповсюдженню корупції серед них; вжиття заходів щодо недопущення відмивання коштів; криміналізації діянь, пов'язаних з корупцією.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, ратифікована 18.10.2006 року, акцентує увагу на особливо негативному впливі корупції, наголошуючи на загрозі правопорядку, демократії та моральних устоїв суспільства, ризику деградації економіки та знищенні основоположних правових засад, як-от: чесність, належне управління та соціальна справедливість. Мета прийняття цієї Конвенції є зазначеною у преамбулі та передбачає необхідність: активізації співробітництва між іншими державами, що підписали цю Конвенцію; здійснювати у невідкладному порядку спільну кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і вжиття превентивних заходів; ефективної боротьби із корупцією, яка вимагає розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах [3]. Відповідними статтями були врегульовані кола питань, пов'язаних з: наданням та одержанням хабара національними державними посадовими особами та членами національних представницьких органів; хабарництвом іноземних державних посадових осіб, членів іноземних представницьких органів, посадових осіб міжнародних організацій, членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництвом суддів і посадових осіб міжнародних судів; наданням та одержанням хабара у приватному секторі; зловживанням впливом; відмиванням доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; відповідальністю юридичних осіб.

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією була ратифікована 16.03.2005 року. Статтею 1 зазначеної Конвенції було визначено мету, яка полягає у створенні у внутрішньому законодавстві країни-члена ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду [4]. Відповідними статтями вищезгаданої Конвенції було визначено термін «корупція», передбачено право на порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду та зазначені умови, за яких може здійснюватися така компенсація, встановлено обов'язковий інститут контрибутивної вини, а також визначені межі позовної давності.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом була одночасно ратифікована Верховною Радою України та Європейським Парламентом. Один з пунктів цієї Угоди передбачає тісне співробітництво саме у сфері корупції як у приватному, так і в державному секторі.

Національне антикорупційне законодавство України віднайшло своє формальне втілення в основних нормативно-правових актах:

- Закон України «Про запобігання корупції»;
- Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки»;
- Кримінальний кодекс України;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Закон України «Про запобігання корупції» є фундаментальним нормативно-правовим актом у сфері суспільних відносин, пов'язаних із корупцією. Він був прийнятий 14.10 2014 року. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [5]. Превентивні антикорупційні механізми передбачають комплекс інструментів управління, який сприяє недопущенню виникнення корупційних загроз.

Серед основних елементів превентивної системи згідно з Законом є: наявність спеціалізованого органу з питань запобігання корупції; правила формування та реалізації антикорупційної політики; антикорупційні обмеження; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; спеціальні антикорупційні інструменти; захист викривачів; відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією; усунення наслідків корупційних правопорушень; міжнародне співробітництво.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктами, на які поширюється дія Закону, визнаються: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом; кандидати у народні депутати України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України "Про вибори народних депутатів України", кандидати на пост Президента України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України "Про вибори Президента України", кандидати в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посади сільських, селищних, міських голів та старост [5].

Не зважаючи на закінчення передбаченого терміну дії, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» залишається чинним документом, що є відправною точкою формування державної антикорупційної політики.

Зазначений нормативно-правовий акт містить чітку програму першочергових заходів із запобігання та протидії корупції, які спрямовані на зменшення рівня корупції, усунення причин та умов корупції та пропаганду негативного ставлення населення до корупції. Він визначає засади та очікувані результати реалізації державної антикорупційної політики в Україні. Кожний розділ Антикорупційної стратегії містить «тріаду» важливих елементів – проблема, мета і заходи, – які окреслюють сфери формування та реалізації державної антикорупційної політики, запобігання корупції, покарання за корупцію, формування негативного ставлення до корупції, оцінки результатів та механізму реалізації антикорупційної стратегії. Експерти Центру політико-правових реформ розробили нову Антикорупційну стратегію на 2019-2023 роки, однак станом на 17 липня 2019 року вона все ще залишається проектом.

Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення містить статті, за які передбачені власне кримінальна та адміністративна відповідальність за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Система антикорупційних органів України складається зі спеціалізованих антикорупційних органів, до яких належать Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, а також спеціалізований орган правосуддя – Вищий антикорупційний суд України.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається обов'язок попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. [16]. Утворення НАБУ входить до компетенції Президента України.

Відповідно до чинної організаційної структури керівництво Бюро здійснює Директор (його призначає Президент України), якому безпосередньо підпорядковуються перший заступник Директора НАБУ, два заступника Директора НАБУ, Юридичне управління, Управління внутрішнього контролю, Відділ забезпечення роботи Директора бюро, Відділ по роботі з персоналом, Відділ документообігу, Режимно-секретний відділ, а також окремі територіальні управління у містах Львів, Одеса та Харків. Далі ієрархія розподіляється таким чином:

- першому заступнику Директора підпорядковуються Головний підрозділ детективів, другий підрозділ детективів, Управління аналітики та обробки інформації, Управління інформаційних технологій;
- заступник Директора керує Управлінням спеціальних операцій, Оперативно-технічним управлінням, Управлінням зовнішніх комунікацій, Управлінням по роботі з громадськістю;
- заступник Директора є куратором Управлінням бухгалтерського обліку та звітності та Управлінням забезпечення фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням [17].

Спираючись на ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» можна узагальнити повноваження зазначеного органу, а саме: здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на будь-яку стадію розслідування корупційних правопорушень; арешт коштів та майна, які можуть фігурувати у корупційних справах; аналітично-інформаційна робота; захист співробітників НАБУ; співпраця з викривачами корупційних правопорушень, заснована на добровільності та конфіденційності; звітна діяльність перед громадськістю; міжнародне співробітництво у антикорупційній сфері. НАБУ співпрацює з багатьма іншими органами державної влади, однак водночас не визначені механізми та конкретні дії під час співпраці, що створює проблеми в частині забезпечення реалізації антикорупційних механізмів [18, с.35].

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» Постановою Кабінетів Міністрів був створений центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, відомий зараз як Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). Відповідно до чинного законодавства головною метою створення НАЗК є забезпечення формування та реалізації державної антикорупційної політики та запобігання вчиненню корупційних злочинів, що свідчить про превентивний характер діяльності агентства. Після нещодавніх реформ структурна організація НАЗК дещо змінилась: замість раніше колегіального керівництва управління агентством здійснюється одноособово Головою НАЗК, що безпосередньо керує наступними департаментами та управліннями з їх функціональними відділами та секторами: Департамент координації антикорупційної політики; Департамент організації роботи із запобігання та виявлення корупції; Департамент моніторингу дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інших обмежень щодо запобігання корупції; Департамент перевірки декларацій та моніторингу способу життя; Департамент з питань запобігання політичній корупції; Управління організаційно-адміністративного забезпечення; Управління інформаційно-аналітичних систем та захисту інформації; Управління планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку та звітності; Управління документального забезпечення та контролю; Управління персоналу; Управління правового забезпечення; Відділ інформаційної політики та зв'язків із ЗМІ. Основними функціями Національного агентства є:

- аналіз ситуації з корупцією в Україні та розроблення на його основі Антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації, моніторинг їх виконання;
- виявлення корупційних норм у законодавстві та проектах актів;
- контроль за дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців;

- координація та надання методичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погодження та контроль виконання антикорупційних програм у цих органах;
- контроль та перевірка декларацій публічних службовців (е-декларацій), проведення моніторингу способу їх життя, ведення Єдиного державного реєстру таких декларацій;
- державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів та достовірністю включених до них відомостей, затвердження розподілу виділених з державного бюджету коштів на фінансування статутної діяльності політичних партій;
- співпраця з викривачами корупції, їх правовий та інший захист [19].

Що стосується ефективності діяльності НАЗК, то можна констатувати, що одна з найважливіших функцій, а саме перевірка е-декларацій, відбувається досить повільно, за що критикується громадськістю та іноземними експертами.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП) є ще одним органом, головним завданням якого є запобігати та протидіяти корупції. САП є частиною системи прокуратури України. Відповідно до ч. 5. ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» в Офісі Генерального прокурора утворюється (на правах самостійного структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, на яку покладаються такі функції:

- здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;
- підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.
- міжнародне співробітництво [20].

Заступник Генерального прокурора України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який має першого заступника та заступника, очолює зазначений підрозділ Генеральної прокуратури України. Згідно з п. 2.1 ст. 2 Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України до складу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять: управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді, до якого належать шість відділів; аналітично-статистичний відділ; відділ документального забезпечення [21].

Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» визначено засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності. Згідно вищезгаданого Закону Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, завданням якого є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [22]. Основною метою функціонування зазначеного органу є оперативний розгляд справ, які віднесені до корупційних злочинів та інших фінансово-економічних правопорушень.

Вищий антикорупційний суд уповноважений здійснювати правосуддя у якості суду першої інстанції, а також апеляційної інстанції стосовно кримінальних проваджень, віднесених до його підсудності. З одного боку – це зменшить навантаження на суди загальної юрисдикції, а з іншого боку – апеляційний перегляд рішень Вищого антикорупційного суду буде здійснюватися судьями Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, які

володіють таким же рівнем знань та досвідом, що й судді першої інстанції зазначеного органу правосуддя. Також до повноважень Вищого антикорупційного суду належить аналітична робота, яка полягає у вивченні та узагальненні судової практики шляхом дослідження судової статистики та подальше інформування Верховного Суду України щодо досягнення результатів. Варто зазначити, що територіальна юрисдикція цього суду поширюється на всю територію України. Законом визначаються спеціальні вимоги до кандидатів на посаду судді, а саме: стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; досвід професійної діяльності адвоката щонайменше сім років; сукупний стаж (досвід) вищезазначеної діяльності щонайменше сім років. Структура Вищого антикорупційного суду встановлює кількість суддів у межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на утримання цього суду, та із окремим встановленням, у межах кількості суддів Вищого антикорупційного суду, кількості суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Керівництво здійснюється Головою суду, який здійснює адміністративні повноваження, передбачені спеціалізованим законодавством, призначає та надає відповідні повноваження своєму заступнику. Також окремою посадою визначається Голова апеляційної палати, що однак не звільняє його від повноважень судді, передбачених законом. Управління ж менеджментом здійснюється керівником апарату суду.

На мою думку, створення Вищого антикорупційного суду – це популістський крок, продиктований тотальною недовірою українського суспільства до системи правосуддя в цілому. Але слід підкреслити, що антикорупційними за своєю сутністю мають бути абсолютно всі суди у державі, а судді – чесними та добропорядними [23, с. 334].

Підсумовуючи вищезазначене, антикорупційне законодавство представлено широким спектром як міжнародних, так і внутрішньодержавних спеціалізованих нормативно-правових актів, зокрема Законом України «Про запобігання корупції». Спеціалізоване законодавство регламентує

функціонування спеціальних антикорупційних органів, які відіграють не менш важливу роль у регулюванні корупції, головними векторами дій яких відповідно є профілактика та протидія корупції.

2.2. Відповідальність за корупційні діяння

Юридична відповідальність – це передбачений чинним законодавством обов'язок правопорушника зазнати певних втрат за свою вину у вчиненому правопорушенні, що спирається на державний примус; здійснюється компетентним органом відповідно до санкції норми права, яка встановлює вид та міру покарання, в ході правозастосовчої діяльності за дотримання процедурно-процесуального порядку відповідно до виду провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Важливо зауважити, що корупційні правопорушення та правопорушення, які пов'язані з корупцією є двома складовими загальної групи – корупційні діяння. Вони можуть бути вчиненими у будь-яких формах та мають містити наступні ознаки: безпосереднє заподіяння шкоди авторитету чи іншим охоронюваним законом інтересам держави; наявність у особи умислу на вчинення дій (бездіяльність), які об'єктивно завдають шкоду охоронюваним законом інтересам держави; використання особою свого становища всупереч інтересам держави; корислива мета або інша зацікавленість особи; незаконне одержання особою благ (матеріальних та нематеріальних), послуг, переваг [24].

Однією з найбільших проблем антикорупційного законодавства (особливо на практиці), є розмежування понять «корупційне правопорушення» та «порушення, пов'язане з корупцією». Аби з'ясувати спільність та відмінність зазначених груп правопорушень необхідно проаналізувати терміни, встановлені відповідним Законом. Так, корупційне правопорушення – діяння, що містить

ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність, а правопорушення, пов'язане з корупцією - діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [5].

Спільними рисами для обох груп правопорушень є: наявність порушень вимог, заборон та обмежень, встановлених Законом та той самий суб'єкт правопорушення, зазначений у ст. 3 цього Закону. В свою чергу, факторами розмежування вищезгаданих термінів є наявність/відсутність ознак корупції та вид відповідальності за правопорушення. Наявність ознак корупції необхідно звіряти відповідно до законодавчої дефініції поняття «корупції», яке виражається у наступних формах : а) використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей, де неправомірна вигода є метою діяння (вчиняється спеціальним суб'єктом, зазначеним у ст. 3 Закону); б) прийняття неправомірної вигоди або прийняття її обіцянки/пропозиції для себе чи інших осіб, де неправомірна вигода виступає предметом (у разі прийняття) або метою (у разі обіцянки/пропозиції), вчиняється також спеціальним суб'єктом; в) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, де неправомірна вигода як засіб схилення до протиправного використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, а суб'єктом може бути будь-яка деліктоздатна особа [25, с. 46].

Що стосується відповідальності, то за вчинення правопорушення, пов'язаних з корупцією, окрім кримінальної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності встановлюється також й адміністративна (управлінська). Як свідчить практика, ситуація з неможливістю однозначно кваліфікувати корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане із корупцією, ускладнює процес протидії корупції та є причиною багатьох помилок, як слідства, так і судових рішень. Досить влучно

охарактеризувала цю ситуацію Л. Шестакова, яка зазначила: «Якщо притягнення до юридичної відповідальності корупціонерів на вищих щаблях влади схоже на риболовлю захисників природи (упіймали рибу – сфотографували/задокументували й відпустили неушкоджену в природне середовище), то на нижчих кластерах усе навпаки: керівники середньої ланки – самі можливі суб'єкти корупційних правовідносин, не маючи юридичної освіти, щоб убезпечити себе, зберегти імідж підпорядкованих підрозділів, вдаються до упередженого тлумачення правової поведінки своїх підлеглих і подекуди свідомо приписують їй корупційні ознаки»[26, с.195].

Корупційні правопорушення, а також порушення, пов'язані з корупцією, за які передбачена кримінальна відповідальність, визначаються Кримінальним кодексом України (далі – ККУ). Згідно з чинним законодавством кримінальні правопорушення поділяються на злочини та проступки. Однак, зважаючи на відсутність тлумачення терміну «проступок» на законодавчому рівні, під корупційними правопорушеннями, які мають наслідком настання кримінальної відповідальності, розуміють корупційні злочини, криміналізовані в Особливій частині ККУ. У теорії кримінального права не існує єдиного підходу до тлумачення поняття «корупційний злочин». На мою думку, визначення, яке дає А. С. Савченко є найбільш точним, а саме: «під корупційними злочинами слід розуміти передбачені виключно ККУ, суспільно небезпечні та карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами» [27, с. 18]. Серед ознак корупційних злочинів визначають: суспільну небезпеку, караність, вчинення спеціальним суб'єктом, наявність умисної форми вини, протиправність та діяння, що містить ознаки корупції. Законодавець не дає прямого визначення терміну «корупційний злочин», а лише наводить вичерпний їх перелік. Так, за Приміткою до ст. 45 ККУ корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу [28]. Можна здійснити поділ цих правопорушень на

дві групи: перші можуть бути віднесеними до корупційних лише за вчинення їх суб'єктом, зазначеним у Законі України «Про запобігання корупції», другі – корупційні злочини, які містять в собі безпосередньо протиправну корупційну складову. Існує недосконалість у переліку корупційних злочинів, зазначених ККУ. Так, виходячи з поняття корупційного правопорушення (ст. 1 Закону «Про запобігання корупції»):

- корупційними, крім визначених статтями 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 і 369-3 ККУ, треба було б визначити і діяння, передбачені статтями ККУ, де службова особа є спеціальним суб'єктом простого чи кваліфікованого складу (статті 132, 137, 145, 148, 189, 206-2 та багато інших), – якщо їх вчинено з використанням свого службового становища і з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб;
- корупційними, навпаки, не повинні визнаватися діяння, передбачені статтею 320, навіть якщо їх вчинено шляхом зловживання службовим становищем, а також діяння, передбачені статтею 210 ККУ [25, с. 47].

Таким чином, можна дійти висновку, що законодавець недосконало проаналізував Закон України «Про запобігання корупції» перед тим, як вносити зміни до ККУ. Можна сказати, що поняття «корупційне правопорушення» має значення для застосування положень Закону «Про запобігання корупції», а поняття «корупційний злочин» – для ККУ.

Поряд з цим існує й таке суспільно небезпечне явище як латентна корупційна злочинність. Латентна корупційна злочинність – це сукупність корупційних злочинів, які були вчинені, але не були зафіксовані у офіційній кримінальній статистиці; вони не стали предметом відкриття відповідного провадження, а, отже, правопорушники не понесли кримінальної відповідальності. Серед факторів, що впливають на рівень латентності корупційної злочинності, варто зазначити обставини різного характеру (більшість з яких – соціального, правового та особистого), що перешкоджають

виявленню, реєстрації та обліку злочинів, а також їх розкриттю, зокрема й забезпеченню повноти й усебічності їх розкриття. До основних причин латентності корупційної злочинності можна віднести неповідомлення громадянами про корупційні злочини з різних причин (відсутність довіри до правоохоронних органів, причетність потерпілих до скоєного злочину, страх перед помстою з боку осіб, які скоїли корупційний злочин, небажання витратити на це свій час тощо), неефективну роботу та халатність працівників правоохоронних органів, якщо ж йдеться про корупційну злочинність VIP-корупціонерів, то головною причиною того, що такі злочини залишаються прихованими, є впливове становище виконавців даних злочинів [29, с. 195]. Особливості латентної злочинності, окрім детального вивчення, потребують також ефективних методик, направлених на усунення зазначеного суспільно небезпечного явища. Варто враховувати, що латентна злочинність – це частина фактичної злочинності, тобто об'єктивна реальність, яка становить небезпеку чи не більшу за достовірну, існуючу також й у формальному втіленні (закріплена у статистичних даних). Впевнено можна сказати, що першим, але найважливішим, кроком у мінімізації та подальшому подоланні латентної корупційної злочинності є виявлення та усунення причин (факторів) латентності. Серед основних способів зменшення латентності корупційної злочинності можна назвати такі: проведення різноманітних заходів для підвищення правосвідомості громадян і сприяння довірі до правоохоронних органів, передбачення винагороди за повідомлення про корупційний злочин, тимчасове передбачення відповідальності за неповідомлення про корупційний злочин, вдосконалення правового статусу викривачів [30, с. 89].

Що стосується законодавчого тлумачення щодо корупційних злочинів, то одним з них є документ «Про судову практику у справах про хабарництво». Наразі він залишається актуальними у правозастосовчій практиці, лише із завваженням, що під поняттям «хабар» слід розуміти поняття «неправомірна вигода».

Серед ключових положень:

- визначено суб'єкт зазначеного корупційного злочину – службова особа;
- головні ознаки службової особи: здійснення організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків;
- настання відповідальності за виконання чи невиконання дій, що передбачали використання владних повноважень;
- визначено об'єктиву сторону злочину – факт безпосереднього отримання хабара у будь-якому виді;
- предмет хабара має виключно майновий характер;
- важливим нюансом є умисел вчинення злочину [31].

Цивільно-правові корупційні порушення здебільшого впливають із цивільно-договірних правовідносин, порушень зобов'язального права у разі, коли вони призвели до негативних цивільно-правових наслідків (заподіяння матеріальної та/або моральної шкоди). Зазначені правопорушення регулюються власне цивільним законодавством, у т. ч. нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ).

Дисциплінарна юридична відповідальність передбачає обов'язок відповідати за порушення трудової та службової дисципліни та нести дисциплінарні стягнення, причому включаючи дисциплінарний проступок (за який не передбачено кримінальної відповідальності) за умови вчинення його особою, вказаної у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» та наявності ознак корупції. Переважно Кодексом законів про працю (далі – КЗпП) України та дисциплінарними статутами відповідні корупційні правопорушення є забороненими. Закон України «Про запобігання корупції» має «субсидіарне» значення щодо негативної юридичної відповідальності, що передбачається названими кодексами та статутами [26, с. 194]. Аналізуючи ч. 2 ст. 65 Закону «Про запобігання корупції», можна дійти висновку, що дисциплінарна відповідальність може бути не лише у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також й інші

дисциплінарні стягнення. Корупційними дисциплінарними правопорушеннями можуть бути, наприклад: сприяння в призначенні особи на посаду, сприяння певним особам у здійсненні ними господарської діяльності або надання переваги певним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів, прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків тощо, – якщо такі діяння вчинені: а) з метою одержання неправомірної вигоди і б) завдали істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, розмір якої є меншим за 100 нмдг або такої шкоди взагалі не завдано [25, с. 48].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» до правопорушень, пов'язаних з корупцією, за вчинення яких може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності (перелік не є вичерпним):

- обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22);
- обмеження щодо одержання дарунка (ст. 23);
- обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25);
- обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконаннями функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26);
- обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27).

Адміністративна відповідальність може наставати виключно за правопорушення, які пов'язані з корупцією. Адміністративні правопорушення передбачають застосування адміністративних санкцій відповідно до статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), тобто відповідальність настає виключно за цим Кодексом. Перелік адміністративних корупційних правопорушень та санкцій, які застосовуються за їх вчинення, передбачені главою 13-А (КУпАП) «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією», а саме статтями: 172-4, 172-5, 172-6, 172-7, 172-8, 172-9, 172-9-1, 172-9-2, 188-46. Окрім зазначених правопорушень мають місце й такі,

які можуть бути визнаними такими, які пов'язані із корупцією або ж є суміжними із корупційними правопорушеннями, а саме статті: 164-2, 185-13, 188-46, 212-3, 212-15, 212-21.

Законодавство допускає одночасне притягнення за одне й те саме діяння до кримінальної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності, оскільки ці види відповідальності мають різну юридичну природу, допускається також поєднання адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності за одне й те саме правопорушення [25, с. 426]. Ч. 2 ст. 9 КУпАП регламентує адміністративну відповідальність за ті правопорушення, які не мають характеру правопорушення, за який передбачається кримінальна відповідальність.

Враховуючи результати цього підрозділу, варто зазначити, що за вчинення корупційних діянь можуть наставати такі види відповідальності: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова. Суттєву роль у кваліфікації корупційних діянь відіграє правильне розуміння (тобто те, яке було розтлумачене законодавством) соціального явища корупції, що дозволяє розмежувати поняття «корупційне правопорушення» та поняття «правопорушення, які пов'язані з корупцією».

Підбиваючи підсумки другого розділу, можна узагальнити, що правовою основою регулювання корупції в Україні є, перш за все, антикорупційне законодавство. Ратифікувавши міжнародні нормативно-правові акти, а також, враховуючи міжнародний досвід, здійснивши імплементацію деяких положень до власного національного законодавства, Україна наблизилась до міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії корупції. На цьому підґрунті наразі діють відповідні антикорупційні конституції, які на практиці втілюють регламентовані законодавством норми. Однак деякі прогалини та плутанини законодавчих актів породжують проблеми, пов'язані із визначенням відповідальності за вчинення корупційних діянь, особливо у частині розмежування корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

РОЗДІЛ 3 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1 Характеристика адміністративно-правових заходів запобігання та протидії корупції

Корупція в Україні є однією з головних причин кризового стану не лише політики та економіки, а й в інших сферах соціального розвитку держави. Для ведення успішної політики запобігання та протидії корупції боротьби одним з аспектів є необхідним постійний розвиток та вдосконалення адміністративно-правової бази, особливо у частині відповідальності осіб за вчинення корупційних діянь та підвищення ефективності роботи спеціалізованих антикорупційних органів задля своєчасного виявлення та притягнення до відповідальності правопорушників. Однак починати необхідно з дослідження факторів запобігання поширенню корупції (як впливає із семантичного аналізу слова «запобігання» – превентивних факторів). До них належать: політичний, нормативно-правовий, організаційний, економічний, кадровий та морально-психологічний.

Політичний чинник передбачає чітке розмежування компетенції органів законодавчої, виконавчої та судової влади на всіх рівнях, розробку та прийняття законів щодо реформування політичного устрою України, прийняття законів економічного характеру, що відповідають умовам сьогодення, здійснення жорсткого контролю за реалізацією прийнятих законів [32, с. 379].

Нормативно-правовий чинник направлений, перш за все, на вдосконалення законодавчого базису, який регулює відносини у сфері запобігання та протидії корупції, детальніше: усунення прогалин та колізій, які можуть тлумачитися на користь особи, що вчиняє корупційне діяння; врегулювання питання захисту прав людини і громадянина на економічному ринку від не добросовісної конкуренції, монополії та невиправданого тиску з боку органів фінансового контролю.

Організаційний чинник передбачає більш чіткий розподіл повноважень, а в деяких випадках – підсудності, у спеціалізованих антикорупційних органах, їх тісну взаємодію та налагоджену координацію.

Економічний чинник направлений на покращення стану економіки шляхом перезапуску чинних фінансової, бюджетної та податкової систем.

Кадровий чинник має вдосконалити процедуру відбору, підготовки, управління та підвищення кваліфікації персоналом державної служби на засадах професіоналізму та демократії.

Морально-психологічний чинник – нерозвиненість традицій етики державних службовців на загальному тлі ідейної та моральної кризи суспільства [32, с. 380]. Цей нюанс може бути вирішений активною просвітницькою діяльністю щодо негативної природи корупції, а також активна пропаганда громадського осуду та несприйняття корупційних діянь.

Також одним з головним факторів протидії корупції можна назвати вдосконалення інституту державної служби. Як свідчить практика, у превалюючій кількості випадків вчинення корупційних діянь винною особою виявлявся державний службовець – «серцевина» та ключова фігура інституту державної служби, а тому вирішення цієї проблеми має стати першим кроком щодо боротьби з корупцією в органах публічного адміністрування. Аби визначити вектори подолання зазначеної проблеми необхідно встановити потенційні ризики вчинення корупційного діяння. Відповідно до ч. 2 Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [33]. Процес оцінки корупційних ризиків відбувається у декілька етапів, які послідовно йдуть один за одним: створення комісії оцінки або ж надання повноважень особі, яка стає суб'єктом оцінки; ідентифікація (процес виявлення), на якій з'ясовуються слабкі сторони конкретного органу державної влади; власне здійснення оцінки ймовірності виникнення корупційного ризику за

спеціальною шкалою та наслідків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, що пов'язане з корупцією; оформлення звіту за результатами оцінки. За поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців можна розташувати в такому порядку: 1) недоброчесність державних службовців; 2) виникнення конфлікту інтересів; 3) безконтрольність з боку керівництва; 4) наявність дискреційних повноважень [34]. Оскільки останні три корупційні ризики регулюються законодавством, то інтерес наразі становить морально-етична складова правосвідомості державних службовців. Спостерігається така тенденція серед науковців досліджувати «зовнішні» принципи подолання корупції на державній службі, які носять характер юридичний, економічний та ін. І лише низка вчених-юристів приділила достатньо уваги вивченню морально-світоглядних принципів. Так, Е. С. Молдован вважає, що подолання корупції можливе за умови дотримання наступних принципів вищезазначеної групи:

- моральна складова: принцип свободи вибору; дотримання морального імперативу; принцип особистої мужності; принцип відповідальності; принцип альтруїзму; праця задля спільного добра; принцип гуманізму; принцип морального патріотизму; принцип чесності;
- ідеологічна складова: принцип законності; принцип справедливості; принцип ідеологічного патріотизму; принцип професіоналізму; принцип порядності [35, с. 294].

Деякі з них необхідно дещо детальніше розтлумачити. Так, принцип особистої мужності передбачає наявність у державного службовця внутрішніх переконань аби протидіяти корупції та не стати однією з ланок корупційного ланцюга. Принцип морального альтруїзму передбачає наявність у державного службовця інших цілей, відмінних від корупційних (наприклад, професійне та законодавчо неухильне виконання своїх професійних обов'язків). Принцип порядності є сукупністю високої моралі та ідеологічної визначеності.

Серед «зовнішніх» принципів протидії корупційним проявам серед посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави, є:

- 1) спрямованість антикорупційної політики та координація діяльності органів влади з її реалізації;
- 2) системний аналіз корупційних ризиків;
- 3) проведення антикорупційної експертизи проектів та чинних нормативно-правових актів;
- 4) поєднання зусиль та забезпечення ефективної взаємодії на центральному та регіональному рівнях між органами виконавчої влади, їх територіальними підрозділами, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян з питань реалізації державної антикорупційної політики;
- 5) впровадження у національне законодавство передового досвіду інших країн світу, а також пропозицій міжнародних організацій з питань антикорупційної політики;
- 6) взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики;
- 7) відкритість та інформованість громадськості про здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції [36, с 139].

Закон України «Про запобігання корупції» передбачає низку адміністративно-правових заходів, спрямованих на запобігання корупції:

- 1) Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22). Суб'єктам дії цього Закону забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. Варто згадати основний обов'язок державного службовця – сумлінно та професійно виконувати свої обов'язки, додержуючись при цьому

вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції. Із цього випливає, що всім особам, зазначеним у ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», передусім, забороняється: недбало ставитися до виконання своїх обов'язків (у т.ч. не виконувати їх); використовувати свої службові повноваження або своє становище чи пов'язані з цим можливості в будь-яких інших інтересах, крім службових; порушувати вимоги законодавства України, навіть якщо це, з точки зору правопорушника, здійснюється «в інтересах служби» [37, с. 70].

2) Обмеження щодо одержання подарунків (ст. 23). Зазначена стаття забороняє суб'єктам дії цього Закону безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування та якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи. Не дивлячись на, здавалося б, несуттєву роль подарунку у відносинах з особою, що має владні повноваження, не варто недооцінювати цей засіб можливого впливу на об'єктивність та неупередженість. Рішення, яке було прийняте з порушенням вищезгаданого обмеження, вважається таким, що підлягає скасуванню, може бути визнане судом як незаконне, а правочин визнаватися недійсним. Можуть бути прийняті такі подарунки, якщо: а) такі подарунки відповідають загально визнаним уявленням про гостинність; якщо вартість таких подарунків не перевищує однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття подарунка (з 1 одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [37, с. 72]. Обмеження щодо вартості подарунки не стосується подарунків, дарованих близькими особами, або ж отриманих як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

3) Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25). Зазначені вище правові категорії відрізняються між собою за

часом виконання роботи (при сумісництві робота виконується у вільний від основної роботи час, а при суміщенні – у робочий час), місцем виконання роботи (при сумісництві робота може виконуватися на іншому підприємстві, установі чи організації, а при суміщенні – на одному й тому ж), а також способом оплати (при сумісництві оплата здійснюється за фактично виконану роботу в повному обсязі, а при суміщенні має місце лише доплата до основного заробітку) [37, с. 74]. Відповідно до ст. 25 Закону особи, зазначені у цій статті, не мають права: займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України; входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. Однак паралельно із службовими обов'язками вони можуть займатися такими видами діяльності, за які передбачені оплата: викладацька, наукова, творча, медична практика, інструкторська та суддівська практики із спорту.

4) Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26). Ця стаття передбачає заборону: протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців; розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з

виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом; протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності. Закріплення у Законі «Про запобігання корупції» такого обмеження на посаді, заздалегідь «готує» для себе робоче місце у підприємстві чи організації, які вона контролює, чи іншим чином впливає на їх діяльність, крім цього, це обмеження запобігає необ'єктивності в діяльності службовців [37, с. 80].

5) Обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27). Згадана стаття є досить актуальною для українського суспільства, оскільки родинний непотизм закріпився у правосвідомості як традиція «уважити близьких», скориставшись своїми можливостями надати пільги, переваги та привілеї. Особи, зазначені у підпунктах "а", "в"- "з" пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону, не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Однак зазначені обмеження не поширюються на народних засідателів і присяжних; близьких осіб, які прямо підпорядковані один одному у зв'язку з набуттям одним з них статусу виборної особи; осіб, які працюють у сільських населених пунктах (крім тих, що є районними центрами), а також гірських населених пунктах. Згідно з ч. 1 ст. 27 Закону «Про запобігання корупції» особи, які претендують на зайняття посад, зазначених у підпунктах «а», «в» – «з» п. 11 ч. 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. У разі виникнення такої ситуації (незалежно від причин) відповідні особи (близькі особи) зобов'язані у 15-денний термін вжити заходів щодо усунення таких обставин (зокрема, одна із таких осіб може перевестися на іншу посаду чи в іншу організацію, звільнитися за власним бажанням тощо) [37, с. 77]. Порушення цих вимог (з боку близьких родичів) тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 172-7 КУпАП.

б) Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 28). Конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, яка, виконуючи свої обов'язки, має особисту заінтересованість, що здатна вплинути на прийняття неправомірного рішення або вчинення діяння, але виключно за спонуками посадової особи. Чинний Закон виділяє два види конфлікту інтересів: реальний та потенційний. Єдина відмінність зазначених видів полягає у тому, що суперечність між приватним інтересом і службовими повноваженнями при реальному конфлікті може впливати на об'єктивність на час виконання обов'язків (тобто момент можливості вчинення правопорушення існує в реальному часі і вже є наявним), тоді як при потенційному приватний інтерес може вплинути лише в майбутньому за певних обставин. Тобто складовими конфлікту інтересів (реального, потенційного) є: приватний інтерес (будь-який майновий чи немайновий), службові/ представницькі повноваження (безпосередні та загальнослужбові), а співвідношення вказаних складових спричиняє виникнення реального або потенційного конфлікту [38]. За таких умов законодавець визначив неприпустимим вчиняти дії за умов реального конфлікту інтересів та зобов'язав вживати заходів як щодо недопущення, так і врегулювання як реального, так і потенційного конфлікту інтересів.

7) Фінансовий контроль (сьомий розділ). Цей превентивно-правовий захід полягає у поданні щороку декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, задля фінансової перевірки, яка здійснюється контролюючим органом, в даному випадку ним виступає НАЗК. Зазначена декларація має бути взятою на облік шляхом включення до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та бути оприлюдненою на офіційному веб-сайті НАЗК (передбачає публічний доступ до цієї інформації). НАЗК здійснює три види контролю декларацій: своєчасність подання (з 1 січня по 1 квітня), правильність та повнота заповнення, логічний та арифметичний контроль. НАЗК уповноважене проводити і повну перевірку декларацій – у

період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом 3 років після припинення такої діяльності, яка полягає у з'ясуванні: достовірності задекларованих відомостей; точності оцінки задекларованих активів; перевірки на наявність конфлікту інтересів; перевірки на наявність ознак незаконного збагачення [37, с. 144].

8) Антикорупційна експертиза (ст. 55). Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів проводиться задля виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень. Головна мета антикорупційної експертизи полягає в тому, щоб не допустити прийняття тих актів, які дозволятимуть порушувати антикорупційні принципи та правила формально (з точки зору «букви» акту), без виходу за межі дозволеного тим чи іншим нормативно-правовим актом [37, с. 164]. Обов'язковій антикорупційній експертизі, яка проводиться Міністерством юстиції України, підлягають усі проекти нормативно-правових актів.

9) Спеціальна перевірка (ст. 56). Стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується НАЗК, проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто. Перелік посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища визначено у примітці до ст. 56 Закону «Про запобігання корупції». Рішенням НАЗК від 17 червня 2016 р. № 2 затверджено перелік посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків. Вичерпний перелік осіб, котрі претендують на зайняття певних посад, щодо яких не проводиться спеціальна перевірка, визначено у абз. 2 ч. 1 ст. 56 Закону «Про запобігання корупції». Організація проведення спеціальної перевірки покладається, за загальним правилом, на керівника (заступника керівника) державного органу, органу влади АРК, органу місцевого

самоврядування або їх апарату, на зайняття посади в якому претендує особа, крім випадків, установлених законом [37, с. 140].

Окрім зазначених заходів запобігання корупції є також і локальні, які сприяють здійсненню організацію по запобіганні корупції всередині органу публічного адміністрування на постійній основі. Забезпеченню ефективності діяльності у цій сфері сприяє створення або визначення в залежності від структури певного органу підрозділу чи посадової особи з питань запобігання і виявлення корупції [39, с. 121]. З метою підвищення ефективності здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції Кабінет Міністрів України прийняв Постанову, якою затвердив Типове положення про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції (далі – Типове положення). Організаційна структура відповідного підрозділу залежить від багатьох факторів (склад та керівники відповідного органу виконавчої влади, чисельність працівників тощо) та не є універсальною для всіх органів виконавчої влади, однак у кожного підрозділу має бути свій керівник, який, керуючись Конституцією України на іншими чинними актами законодавства, є підконтрольний та підзвітний посадовій особі Секретаріату Кабінету Міністрів України, визначеній Міністром Кабінету Міністрів України. За ст. 4 Типового положення основними завданнями уповноваженого підрозділу є: підготовка, забезпечення та контроль за здійсненням заходів щодо запобігання корупції; надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства; участь в інформаційному та науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції, а також міжнародному співробітництві в зазначеній сфері; проведення організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, виявлення і протидії корупції; здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів; здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства [40].

Узагальнюючи досліджений матеріал, можна зазначити, що вектор дії адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції

необхідно впроваджувати, враховуючи фактори, що запобігають поширенню корупції, корупційні ризики, базуючись на поєднанні «внутрішніх» (морально-світоглядних) та «зовнішніх» принципів запобігання та протидії корупції. В свою чергу, адміністративно-правові заходи запобігання, передбачені законодавством України, є сукупністю адміністративно-правових норм, які попереджують та забороняють особам, наділеними владними повноваженнями, здійснювати корупційні діяння, а також встановлюють відповідальність за них.

3.2 Досвід зарубіжних країн у протидії корупційним процесам: перспективи впровадження в Україні

Сьогоднішні реалії суспільного життя, політичної ситуації та інтенсивного реформування законодавства переконують у тому, що ситуація з корупцією в Україні чітко нагадує шахову позицію пат, в якій з однієї сторони є суспільство, яке немає аж ніякого впливу на становище, що склалося у державі, з іншої – органи публічного адміністрування, які не зацікавлені у протидії корупції (ймовірно через те, що вони самі є учасниками корупційних схем). Як і декілька років назад, низьким залишається рівень ефективності запобігання кримінальній та адміністративній корупції в органах публічного адміністрування. Аналіз статистичних даних за 2018 рік щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень свідчить про виявлення 3679 (проти 2831 у 2017 році) кримінальних корупційних правопорушень, за які було засуджено 766 осіб (проти 1692 за 2017 рік), з числа яких до відповідальності було притягнуто лише 65 державних службовців, 42 службових осіб і працівників Державної фіскальної служби України, 1 працівник прокуратури [41, с. 149].

Як відомо, одним з індикаторів успішної боротьби з корупцією є громадська думка, оскільки позиція громадян України відносно цього аспекту є прямим віддзеркаленням тих зусиль, що їх прикладає держава. Таким чином, за результатами Національного антикорупційного опитування, проведеного у липні-серпні 2018 року Програмою сприяння громадській активності

«Долучайся!» були отримані наступні статистичні дані: корупція в українському суспільстві є дуже поширеним явищем (65,5%); найбільш корумпованими сферами життя є судова влада та прокуратура (62,2% і 54,3%); серед органів державної влади найбільший рівень корупції мають Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Президент та його Адміністрація (73,2%, 67,7%, 66,1%); основними причинами корупції є відсутність адекватного покарання за такі дії (80,1%) та нечесність політиків та державних службовців (58,1%); у питаннях боротьби з корупцією населення не має жодних важелів впливу на рівень корупції в країні (34,8%); вагомими бар'єрами участі громадян у боротьбі з корупцією: відсутність віри, що така діяльність може змінити ситуацію (71,8%) та недовіра до влади як до очільника боротьби з корупцією (68,3%) [42].

Спостерігається тенденція провадження боротьби з корупцією переважно зі службовцями, які знаходяться на нижчих щаблях державної влади, в той час як елітарних суб'єктів корупційних діянь вищих викривають лише зрідка. Ці фактори спонукають суспільство ще більше зневірюватися в державній владі та скептично ставитися до антикорупційної діяльності в цілому. Як слушно зауважила О. Бусол: «поки що в Україні взаємовідносини суспільства і державного апарату знаходяться у стійкій конфронтації, а механізмів впливу громадян на владу в Україні нині не існує фактично» [43, с. 142]. Однак представники державної влади в Україні завдяки політтехнологам та у зв'язку зі зміною Президента України намагаються підвищити підтримку електорату шляхом відвернення фокусу від дійсно важливих проблем на користь теми боротьби з корупцією, що останнім часом набула характеру першочергової проблеми, яку необхідно вирішувати. Можна стверджувати, що антикорупційна діяльність ніщо інше, як прояв популізму. У лютому 2018 року Конституційний Суд України визнав статтю 368-2 ККУ (незаконне збагачення) неконституційною. Досить чітку оцінку надала цій події М. Багрова, зазначивши: «... замість того, щоб забезпечити баланс приватних і публічних інтересів шляхом тлумачення оспорюваної депутатами норми про незаконне збагачення (залишити норму в силі, надавши їй своє тлумачення й зажадавши у

законодавців зняти виявлені суперечності), судді Конституційного Суду повністю звільнили підозрюваних і звинувачених у незаконному збагаченні осіб від кримінальної відповідальності», що таким чином «...Конституційний Суд України обнулив усі результати й без того малоефективної боротьби з політичною та адміністративною корупцією в частині протидії незаконному збагаченню [44, с. 3]. Цікавим є той факт, що Президент України майже одразу після скасування цієї норми вніс законодавчу ініціативу про криміналізацію зазначеної статті, однак з урахуванням рішення Конституційного Суду України. Настільки безпрецедентний випадок привернув увагу навіть Ради Європи, яка згадала його у антикорупційному дайджесті на офіційному сайті [45]. Такі дії керівництва української державності можна розцінити як продуману піар-кампанію. Проте не лише криміналізація статей щодо корупційних діянь є проявом популізму, серед юристів існує така ж позиція, але відносно вже створення та функціонування Вищого антикорупційного суду. Крім цього є прогнози, що Суд може стати інструментом політичних переслідувань саме через свою відокремленість від судової влади. Також висловлюється думка щодо недоцільності його діяльності з причини підвищеного рівня складності корупційних справ, що, в свою чергу, як свідчить практика, можливе лише у виключних випадках. Найбільше ставиться під сумнів мотив створення цього Суду, зазначаючи, що він більш політизований, аніж правовий та утворюється не з метою боротьби з корупцією, а як репресивний інструмент, з популістською метою невідворотного покарання усіх підозрюваних у корупції, незалежно від доведення вини [46]. Якщо тенденція використання популізму як засобу буде зростати і надалі, то варто очікувати соціальний колапс та кризу українського населення. Можна резюмувати те, що суспільство важко переконати в необхідності нових організацій, спрямованих на боротьбу з корупцією, а також у їх ефективності та спрямованості діяльності на служіння суспільному благу, а не егоїстичним інтересам окремих політичних гравців і груп [47, с. 94].

Якщо ж говорити про сучасний стан корупції, то необхідно зауважити, що вона досягла таких великих масштабів, що власне її можна назвати національною загрозою не лише через розмах, а й швидкість прогресування. За даними Transparency International у 2018 році Україна посіла 120 місце зі 180 з індексом 32 за рівнем сприйняття корупції поряд з такими країнами як Малі, Малаві та Ліберія [48]. Звертаючись до особливостей, притаманних саме Україні, можна зазначити: існування у всіх прошарках суспільства; залежність судової системи від політичної партії; призначення на центральні посади органів державної влади виключно за критеріями кумівства, земляцтва та особистої відданості; радянська модель роботи прокуратури, як каральний засіб корупції [49]. Наразі залишається відкритим питання подолання корупції, оскільки шляхи протидії, визначені та реалізовані державною владою, виявилися неефективними. У фаховій юридичній літературі виділяють безліч антикорупційних стратегій серед яких варто зазначити: попередження (усувати причини корупції); війна (карати всіх корупціонерів); пасивна протидія (нічого робити не треба – ринок самостійно зменшить рівень корупції до прийнятних розмірів); суспільне усвідомлення небезпеки корупції та її наслідків (усвідомлення); попередження та запобігання корупції (правильне управління); верховенство закону і захист прав громадян (припинення) [50, с. 114]. Найбільш актуальною стратегією вбачається остання, враховуючи, що Україна рухається за європейським курсом, як це було проголошено у преамбулі Основного Закону. Європейські країни приділяють значну увагу верховенству праву, як основі правової держави. Цю ж думку щодо напрямків подолання корупції висловив Кястутіс Ланчінскас, голова Консультативної місії ЄС, акцентувавши, що «прогрес у зміцненні прав людини та верховенства права є ключовим для майбутнього України»[51]. Можна сказати, що Європейський Союз заінтересований у подоланні корупції на теренах України, розглядаючи її як майбутнього члена.

Варто згадати й сприяння міжнародної співпраці у вирішенні питань подолання корупції. На початку 2018 року Transparency International надала

пакет рекомендацій, які передбачали початок діяльності Вищого антикорупційного суду, низку судових реформ, підвищення ефективності слідчих органів та врегулювання питання підвідомчості у справах щодо розслідування корупційних діянь, перезапуск НАЗК, впровадження нових електронних державних інформаційних систем та відмежування впливу прокуратури на економічну діяльність. На сьогодні лише частина цих рекомендацій була більш-менш успішно виконана, а саме: запрацював Вищий антикорупційний суд (однак не варто забувати про неоднозначне ставлення до нього) та діють електронні системи електронних торгів ProZorro, реєстри судових рішень, майнових прав та ін. Питання щодо обмеження прокуратури в економічних справах має бути вирішено впродовж 2020 року, оскільки вже розглядається проект створення спеціалізованого правоохоронного органу у сфері економічної безпеки – Бюро фінансових розслідувань.

Протидія корупції має здійснюватися як за національним законодавством, так і у міжнародному просторі, перешкоджаючи таким чином організованій корупційній злочинності. Оскільки Україна займає досить низьку позицію за індексом сприйняття корупції вбачається доцільним проаналізувати країни, які мають найнижчий рівень корупції у світі. Дослідження зарубіжного досвіду протидії корупції, дає змогу виділити дві основні моделі антикорупційної діяльності: вертикальну стратегію протидії корупції зі швидким досягненням результату (сінгапурська або азійська модель – Сінгапур, Японія, Південна Корея, Китайська Народна Республіка), наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції; горизонтальну стратегію, орієнтовану на поступову, засновану на антикорупційних стимулах, тривалу антикорупційну діяльність (шведська або скандинавська модель – Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди) [52, с. 64].

Лідером серед країн світу за рівнем сприйняття корупції у 2018 році стало Королівство Данія. Перш за все, варто вказати, що стратегія Данії щодо антикорупційної діяльності має превентивний характер та базується навколо громадськості, провідною думкою якої є абсолютне несприйняття корупції як

такої та подальший суспільний осуд. Данії притаманна інформаційна прозорість діяльності державних структур і свобода доступу преси до документів, на яких ці рішення ґрунтуються [53, с. 239]. Серед іншого, у Данії не був створений спеціалізований антикорупційний орган протидії, але встановлені ініціативи антикорупційного спрямування як у приватному, так і у публічному секторах, які пов'язані із сферою бізнесу, які знаходяться під контролем суспільних організацій.

Нова Зеландія посіла друге місце у рейтингу не корумпованих країн світу. Такого успіху країна досягла за рахунок реформи антикорупційного законодавства (ратифікація Конвенції ООН проти корупції та прийняття власне національного Закону «Про організовану злочинність» та антикорупційне законодавство»), створення ефективного органу протидії корупції (ним є The Serious Fraud Office (SFO) – Управління по боротьбі з великим шахрайством) та просвітницька діяльність з питань своєчасного виявлення ознак корупційної поведінки та протидії їй за сприянням Transparency International [54].

До XIX століття Швеція вважалася однією з найкорумпованіших країн світу, однак завдяки цілеспрямованій поетапній політиці модернізації країни, вона змогла досягти вражаючих результатів. Державне регулювання було засноване на стимулах чесного та відповідального управління не за допомогою дозволів чи заборон, а завдяки сукупності пільг та субсидій. Тобто антикорупційна діяльність була направлена на знищення корисливих мотивів у державних службовців. Таким чином, сутність антикорупційної політики Швеції полягала у встановленні високих морально-етичних норм державних службовців. Серед іншого, ключовими заходами були відкритий внутрішній державний доступ до документів та створення незалежної системи правосуддя [53, с. 239]. Також велике значення відіграло й суспільна думка, яка, на мою думку, у високоморальному середовищі досягає більш значних результатів, аніж законодавче врегулювання чи кримінальна відповідальність.

Норвегія також входить до переліку скандинавських країн низького рівня корупції, причому як на державному рівні, так у приватних відносинах (що

означає, що громадяни у повсякденному житті майже не зустрічають жодних форм проявів корупції). Серед причин такого низького рівня корупції частіше за все називають такі чинники: високі моральні принципи норвезьких державних службовців, їх незалежність у виконанні своїх обов'язків; наявність системи контролю у державних установах та, перш за все, прозорість норвезьких органів влади. За загальним визнанням, засоби масової інформації виконують важливу роль у забезпеченні високого рівня прозорості, проводячи розслідування, перевірки і поширюючи інформацію про будь-яку підозрілу економічну діяльність [55, с. 91].

Стрімке подолання корупції Сінгапур завдячує, перш за все, політичному курсу розвитку держави. Аби Сінгапур став фінансовим центром Південно-Східної Азії необхідно було за досить короткий час істотно знизити рівень корупції. Саме комплексний підхід до проблеми став вирішальним у становленні Сінгапуру як високорозвиненої країни з високим рівнем добробуту та постіндустріальними секторами економіки. Вжиті антикорупційні заходи регламентували дії чиновників, усували двозначності у всіх законах, скасовували безліч дозволів та ліцензувань, послідовно і неухильно дотримувалися принципу верховенства закону і рівності всіх перед законом, спрощували процедури діяльності органів влади, почали суворо стежити за дотриманням етичних стандартів [56, с. 16]. Зазначені антикорупційні заходи можна розподілити на два етапи: створення відповідного законодавства та підвищення якості відбору кадрів до державної служби. Перший етап стосувався зміни законодавства – прийняття Акта про запобігання корупції з чітким переліком корупційних діянь і встановленням відповідальності за їх учинення, а також створення спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями [53, с. 235]. Оскільки досягнутий рівень можливо підтримувати лише за постійної протидії корупції, то сінгапурське законодавство постійно переглядається з метою скорочення можливостей вчинення корупційних злочинів та уникнення відповідальності. Другий же етап передбачав гідну оплату працю державним

службовцям, яка зрівнювалась із середнім показником у приватному секторі, а також ретельні перевірки щорічних звітів державних службовців щодо майна, активів тощо.

Федеративна Республіка Німеччина єдина з європейських країн не скандинавської моделі, яка демонструє результативність у боротьбі з корупцією. Протидія корупції в цій країні ґрунтується на державній політиці в напрямі знищення матеріальної, насамперед, фінансової бази злочинних угруповань [57, с. 129]. Державні службовці Німеччини відомі своїми непохитними принципами та чіткому виконанню службових обов'язків. У своїй діяльності вони керуються об'єктивністю, справедливістю та нейтральним відношенням до власних повноважень. Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб шляхом застосування законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем [57, с. 130].

Варто також згадати антикорупційну стратегію такої країни як Китай на чийому прикладі буде доведена неефективність каральних методів боротьби з корупцією. У Китаї переважають репресивні методи покарання за вчинення корупційних діянь. Так, за ч. 1 ст. 383 Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки індивідуальна корупція в розмірі понад 100 тис. юанів при особливо обтяжуючих обставинах – карається смертною карою і конфіскацією майна [58]. За близько 16-річний період антикорупційної політики держави до найвищої міри покарання було засуджено близько 10 тисяч чиновників. Що цікаво, за отримання неправомірної вигоди не розстріляли жодного «тигра», тобто чиновника високого рангу, а в середньому, чиновники-хабарники отримують близько 12-16 років ув'язнення за вчинення корупційного діяння [59]. Однак за індексом сприйняття корупції Китай знаходиться не набагато вище за Україну, що доводить, що найрадикальніші способи протидії не викоринюють корупційну злочинність.

Як засвідчує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має цілковитого імунітету від корупції, адже змінюються лише її

обсяги та вияви. Відтак, корупційні злочини неможливо ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимальними досягненнями можуть бути зменшення їх рівня і локалізація сфери поширення; зниження рівня небезпеки корупційних проявів та їх впливу на різні соціальні процеси [60, с. 36].

Щодо впровадження досвіду зарубіжних країн в Україні, то, на мою думку, вертикальна стратегія протидії корупції єдина, яка може мати успіх, тому що: по-перше, скандинавська модель мало ймовірно, що колись зможе існувати в нашій країні, враховуючи менталітет українського суспільства; по-друге, це акумулює ті сили, які є у держави для протистояння корупційним схемам, за відносно короткий час, оскільки його запаси майже вичерпалися; по-третє, за сьогоднішніх реалій подолати корупцію вбачається неможливим, однак досягти компромісу щодо рівня корупції, який державна влада та суспільство зможе контролювати, є більш вірогідним варіантом.

Узагальнюючи вищезазначене, можна вказати, що міжнародний досвід протидії корупції передбачає дві антикорупційні стратегії: горизонтальну та вертикальну, які відрізняються за часом реалізації, способами втілення та аспектами навколо яких зосереджуються вживані заходи.

Підсумовуючи результати дослідження третього розділу, варто вказати, що адміністративно-правові заходи запобігання корупції – це сукупність превентивних заходів, які приймаються державою, щоб попередити вчинення корупційних діянь особами, наділеними владними повноваженнями; можуть бути виражені у формі обмежень, правил та заборон. Задля мінімізації поширення корупції та створення дієвої політики протидії корупції пропонується використати досвід зарубіжних країн, що дотримуються векторів вертикальної антикорупційної стратегії, оскільки саме вони можуть бути адаптованими до умов сучасного стану корупції в Україні.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань у першому розділі роботи було проаналізовано правову природу корупції, а також досліджено різновиди її форм та проявів. Було з'ясовано етимологію слова «корупція», яке має латинське походження, що свідчить про давність існування цього явища. Корупція неодноразово ставала предметом дослідження протягом різних епох людства, що свідчить про факт розвитку корупції паралельно розвитку суспільства. Існує велика кількість тлумачень поняття, які можна розділити на доктринальні (здійснюються науковцями) та офіційне (здійснюється законодавцем), власне для правозастосовчої діяльності практичного значення набуває законодавче тлумачення поняття. Проаналізувавши різні думки авторів, було виявлено багатоконпонентність корупції, яка полягає у виокремленні її елементів, а саме: зміст (сутність), правова природа, ознаки, причина та наслідки. Офіційне тлумачення поняття представлене у різних міжнародно-правових актах, які були ратифіковані Україною, однак пріоритетне значення надається визначенню, зазначеному у Законі України «Про запобігання корупції». Недосконалість терміну була виявлена у тому, що він був створений виключно для цілей зазначеного Закону, оскільки ані ККУ, ані КУпАП не вказують його, а характеризують через перелік відповідно корупційних злочинів та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Відзначу, що для зручності вивчення корупції застосовується метод її розподілу на види за певними визначеними критеріями, що дає змогу провести систематизацію теоретичних та знань. Задля здійснення класифікації корупції за різними ознаками та розуміння природи походження, було з'ясовано існуючі еволюційні моделі розвитку корупції та визначена модель України, а саме: модель корупції за суспільним договором з елементами традиційної моделі. З'ясовано, що існує невичерпна кількість

диференційованих ознак, що свідчить про багатогранність та комплексність корупції, як об'єктивно існуючого явища.

Резюмуючи досліджений матеріал, наведений у другому розділі, варто вказати на те, що антикорупційне законодавство України складається з міжнародно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою, та власне національними нормативно-правовими актами. До міжнародних документів належать: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. До національних нормативно-правові акти слід віднести: Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», Кримінальним кодексом України, Кодекс України про адміністративні правопорушення. У ході дослідження було з'ясовані особливості кожного з представлених нормативно-правових актів. У процесі аналізу системи антикорупційних органів України були визначені структурна організація та повноваження таких органів: Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, а також Вищий антикорупційний суд України. Під час визначення видів відповідальності, які можуть настати за вчинення корупційних діянь, було виявлено труднощі, пов'язані з розмежуванням понять «корупційні правопорушення» та «правопорушення, які пов'язані з корупцією». Відповідно до чинного законодавства в Україні існує 4 види відповідальності за корупційні діяння: кримінальна, дисциплінарна, цивільно-правова та адміністративна. Було виявлено, що кримінальна відповідальність настає за вчинення злочинів, вичерпний перелік яких міститься в ККУ, тобто встановлюється лише законом, настає з моменту офіційного обвинувачення, реалізується виключно в судовому порядку; дисциплінарна відповідальність накладається внаслідок вчинення дисциплінарних проступків відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку або відповідно до дисциплінарних

статутів і положень; цивільна відповідальність настає з моменту правопорушення – заподіяння матеріальної та/або моральної шкоди та розглядається у судах загальної юрисдикції; адміністративна відповідальність настає за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією та накладається уповноваженими органами публічної влади до осіб, які не підпорядковані їм по службі.

У ході узагальнення третього розділу були з'ясовані фактори, що впливають на поширення корупції. До таких факторів слід віднести : політичний, нормативно-правовий, організаційний, економічний, кадровий та морально-психологічний. Вдосконалення інституту державної служби було охарактеризовано як визначальний фактор протидії корупції, оскільки більша частина корупційних діянь вчиняється саме цим суб'єктом владних повноважень. Було з'ясовано, що задля мінімізації вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, які пов'язані з корупцією необхідно визначити корупційні ризики, характерні саме для вищезазначеного суб'єкта. Були встановлені такі корупційні ризики: недоброчесність державних службовців, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність з боку керівництва та наявність дискреційних повноважень. У розрізі дослідження сприяння державних службовців на рівень корупції були розглянуті внутрішні (морально-світоглядні) принципи, якими має керуватися державний службовець, аби протидіяти корупції, а також визначені зовнішні принципи, на здебільшого впливає ефективність на вектори антикорупційної політики. Адміністративними заходами запобігання корупції згідно Закону України «Про запобігання корупції» є і базові правила, які за своєю суттю є заборонами та обмеженнями службовця. У ході аналізу була здійснена характеристика наступних заходів запобігання: обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища, обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, обмеження спільної роботи близьких осіб,

запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, фінансовий контроль, антикорупційна експертиза та спеціальна перевірка. Виокремлений був локальний захід запобігання корупції, який передбачає створення або визначення в залежності від структури певного органу підрозділу чи посадової особи з питань запобігання і виявлення корупції. Дослідивши закордонний досвід, можна резюмувати, що країни використовують різноманітні стратегії, направлені на протидію корупції. Було виявлено, що вертикальна модель антикорупційної стратегії характеризується швидким досягненням результату та досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції, тобто в цьому випадку корупція, як явище, не викорінюється до кінця, однак суворо контролюється органами державної влади. Горизонтальна модель антикорупційної стратегії (скандинавська модель) передбачає триваючий, поетапний процес подолання корупції завдяки системі антикорупційних заохочень та стимулів. На прикладі Китайської Народної Республіки було доведено низьку ефективність репресивних методів покарання за вчинення корупційних діянь. На основі аналізу методик протидії корупції була сформована пропозиція щодо впровадження деяких з особливостей вертикальної антикорупційної стратегії в Україні, аргументуючи це сучасним станом корупції у державі та неготовністю громадян України ефективно сприймати заходи, передбачені горизонтальною моделлю.

На підставі зробленого дослідження, можна дійти висновку, що всі завдання, відповідно до вказаної мети, виконані у повному обсязі.

РЕЗЮМЕ

Кваліфікаційна робота Омеляненко Євгенії Миколаївни на тему: «Правове регулювання запобігання корупції в органах публічного адміністрування».

У кваліфікаційній роботі Омеляненко Євгенії Миколаївни розглянуто особливості адміністративно-правових заходів запобігання корупції, досліджено теоретичні та нормативні джерела з питань визначення сутності корупції та проаналізовано міжнародний досвід з питань протидії корупції.

У першому розділі досліджені теоретичні матеріали щодо сутності корупції, наведена її класифікація на доктринальних підставах поглядів вчених різних напрямностей та на підставі нормативного закріплення.

У другому розділі роботи, що присвячений аналізу особливостей чинного антикорупційного законодавства та системи антикорупційних органів, досліджено специфіку відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, які пов'язані з корупцією.

Третій розділ охоплює характеристику адміністративно-правових заходів запобігання корупції згідно з чинним законодавством, а також порівняння антикорупційних стратегій зарубіжних країн з метою визначення можливості їх імплементації до законодавства України.

У роботі обґрунтовано висновки теоретичного та практичного характеру, в тому числі щодо вдосконалення антикорупційної політики України щодо запобігання та протидії корупції.

Ключові слова: корупція, відповідальність за вчинення корупційних діянь, адміністративно-правові заходи запобігання корупції.

SUMMARY

V. O. O. Legal regulation of prevention of corruption in public administration bodies

The qualifying work focuses on specifics of administrative and legal measures to prevent corruption, examines theoretical and legal sources relating to the process of determining the nature of a corruption and analyses international experience in relation to ways of counteraction to corruption.

The first section of the work investigates theoretical materials on the nature of corruption, provides its classification based on doctrinal grounds and views of various scientists as well as on legislative background.

The second section is dedicated to analysis of the current anti-corruption legislation and the system of anti-corruption bodies. It also examines liability for corruption offenses and other infringements related to corruption issues.

The third section covers the characteristics of administrative and legal measures to prevent corruption under the current legislation, as well as comparison the anti-corruption strategies of foreign countries in order to determine the possibility of their implementation in the legislation of Ukraine.

The qualifying work substantiates the conclusions of theoretical and practical nature, including the amendments of anti-corruption policy of Ukraine on prevention and counteraction to corruption.

Keywords: corruption, liability for corruption activities, administrative and legal measures to prevent corruption.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. М. Трепак. Особливості дефініції поняття «корупція»// Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4(97). С. 181 – 196.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) від 18.10.2006 № 995_c16 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 18.10.2006 № 994_101 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101
4. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 16.03.2005 № 994_102 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102
5. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII// База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
6. Лазько О.М. Щодо визначення поняття «корупції» в законодавстві України. URL: <http://ikvsu.kvs.gov.ua/page/shchodo-viznachennya-ponyattya-koruptsiya-v-zakonodavstvi-ukraini>
7. Словник української мови: у 11 т. Т. 4 . (І-М)// Білодід І.К., Бурячок А.А. та ін. К. : Наук. думка. 1973. С. 840.
8. И. Д. Фиалковская. Коррупция: понятие, признаки, виды// Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. 2018. № 1. С. 137 – 142.
9. Антикорупційна політика в Україні. Мультимедійний навч. посіб. // Васильєв А. С., Чернявський С.С. та ін. Національна академія внутрішніх справ. 2016. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html
10. О. Ю. Бусол. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії. Дисертація на здобуття наук. ступ. док. юр. наук:

- спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ. 2015. С. 470.
11. Поняття, види та форми корупції. Курс лекцій// Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2015. С. 45. URL: <http://kpnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/zapobigannya-ta-viyavlennya-koruptsiyi.pdf>
 12. Краснов М. А. Россия–2015: судьба коррупции и судьба России// Доклад Фонда ИНДЕМ. 2015. URL: <http://anti-corr.ru/rossiya-2015-sudba-korruptsii-i-sudba-rossii/>
 13. Hellman J., Jones G., Kaufmann D., Schankerman M. Measuring governance and state capture: the role of bureaucrats and firms in shaping the business environment// European Bank for Reconstruction and Development. June 2000. Working Paper No. 51.
 14. Формы и виды коррупции. URL: https://studopedia.su/12_27647_formi-i-vidi-korruptsii.html
 15. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-VII// База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>
 16. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
 17. Структура та керівництво. Національне антикорупційне бюро України. Офіційний сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/struktura-0>
 18. О. Пархоменко-Куцевіл. Розвиток системи антикорупційних інституцій в Україні// Збірник наукових праць. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 3(38). С. 33 – 38.
 19. Про НАЗК// Національне агентство з питань запобігання корупції/ Офіційний сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/>

20. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10. 2014 № 1697-VII//База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
21. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України від 12.04.2016 № v0149900-16// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0149900-16>
22. Закон України «Про вищий антикорупційний суд» від 28.06.2018 № 2447-VIII// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>
23. Н.А. Коломієць. Проблемні питання створення та функціонування спеціалізованого антикорупційного суду в Україні крізь призму світового досвіду// Часопис Київського університету права. 2018. Вип. 3.С. 331– 334.
24. Види і ознаки корупційних діянь. Судова влада України. Офіційний сайт. URL: <https://ks.court.gov.ua/tu22/korupcia/9587/>
25. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Наук. ред. Хавронюк М.І.// К. Ваіте. 2018. С. 472.
26. Л. Шестопалова. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних із корупцією// Підприємництво, господарство і право. 2017. Вип. 5. С. 193 – 197.
27. А. В. Савченко. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика). Навч. посіб. К. Центр учбової літератури. 2016. С. 168.
28. Кримінальний кодекс України від 05.04. 2001 № 2341-III// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
29. Н. Магас. Причини латентності корупційної злочинності// Підприємництво, господарство і право. 2017. Вип. 9. С. 192-196.
30. Н. Магас. Способи зменшення латентності корупційної злочинності//Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 4 (19). С. 84 – 90.

31. Про судову практику у справах про хабарництво від 26.04.2002 № v0005700-02// База даних «Законодавство України»/ ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0005700-02>
32. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування// Монографія. Автор. кол. В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред. проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. К. Видавництво Ліра-К. 2016. С. 524.
33. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади від 28.12. 2016 № 1718/29848// Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції// База даних «Законодавство України»/ ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16/ed20161202#n21>
34. Корупційні ризики в діяльності державних службовців// Міністерство юстиції України/Офіційний сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34678
35. Молдован Е.С. Морально-світоглядні принципи подолання корупції на державній службі//Університетські наукові записки. 2009. № 3 (31) С. 291 – 296.
36. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження// Монографія. Керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів. ЛьвДУВС. 2011. С. 220.
37. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів// Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О.О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова. За заг. ред. М. І. Хавронюка. К. ФОП Москаленко І. М. 2017. С. 242.
38. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів від 20.09.2017 № v0839884-17// Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції// База даних «Законодавство України»/ ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839884-17?lang=en>
39. М. В. Романов. Основні засади запобігання корупції// ГО «Харківська правозахисна група». Харків. ТОВ Видавництво Права людини. 2017. С. 176.

40. Постанова Кабінету Міністрів Питання запобігання та виявлення корупції від 4.09.2013 № 706-2013-п// База даних «Законодавство України»/ ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/706-2013-p>
41. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики// Рішення національного агентства з питань запобігання корупції від 29.03.2019 № 885. С. 208.
42. Національне антикорупційне опитування// Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/kozhna-tretya-ukrainkaets-gotovi-doluchitisya-do-organizovanoi-protidii-koruptsii>
43. О. Ю. Бусол. Філософське обґрунтування запобігання корупції// Корупція як загроза національній безпеці України: попереджаємо, протидіємо, переслідуюємо: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 29.11.2016/ Національна академія прокуратури України. К. 2017. С. 158.
44. Багрова М. Провалена антикорупційна реформа. КСУ міг би врятувати її, але вирішив інакше // Юрид. вісн. України. 2019. (№ 14). С. 2 – 3.
45. Anti-corruption digest Ukraine//Council of Europe. 2019.URL: <https://www.coe.int/en/web/corruption/anti-corruption-digest/ukraine>
46. Б. Захаров. Боротьба з корупцією і знецінення України//Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. 2017. URL: <http://khp.org/index.php?id=1510167130>
47. В. Асафайло. Протидія політичній корупції в Україні: інститути та організації//Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2018. Вип. 19. С. 92 – 97.
48. Corruption perceptions index 2018// Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>
49. В. Журавський. Особливості корупції в Україні та шляхи її подолання// Офіційний портал КМДА. URL: <https://podil.kyivcity.gov.ua/content/vitaliy-zhuravskyy-doslidyv-osoblyvosti-korupcii-v-ukraini-ta-shlyahy-ii-podolannya.html>

50. А. Суббот. Ю. Дем'янчук. Засоби протидії та запобігання корупції в умовах реформування законодавства// Підприємництво, господарство і право. 2017. Вип. 6. С. 113 – 117.
51. Перешкоджання боротьбі з корупцією не покращить захист прав людини в Україні// Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/12/10/7164902/>
52. О.І. Васильєва. Н.В. Васильєва. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади// Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 13. С. 62–65.
53. В. М. Трепак. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості// Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ 2015. № 2 (10). С. 233 – 244.
54. В. Міщенко. Рецепти антикорупційного успіху Нової Зеландії// Ресурсний центр Гурт. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/50782/>
55. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей// Організація економічного співробітництва і розвитку. С. 131.
56. Зарубежный опыт противодействия коррупции//Доклад Московского бюро по правам человека. 2017. С. 27.
57. І. А. Ботнаренко. Державна політика протидії корупції в Німеччині//Національна академія внутрішніх справ. 2016. С. 129 – 131.
- 58.Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки від 14.03.1997. URL: <http://ru.china-embassy.org/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm>
59. В. Тимофеев. Как в Китае борются с коррупцией// КП в Украине. 2018. URL: <https://kp.ua/politics/626491-kak-v-kytae-boruitsia-s-korruptsyei>
60. Л. А. Зубкова. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні// Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.2017. № 3 (104). С. 34 – 44.